

กระบวนทัศน์การจัดสวัสดิการชุมชนภายใต้แนวคิดทุนทางสังคม ในเชิงอุดมคติ

Ideal Paradigm of Community Welfare Management Under the Social Capital Concept

Received 6 September, 2022

Revised 17 October, 2022

Accepted 19 October, 2022

กฤษฎา ศุภกิจไพศาล¹

Krissada Supakitpaisan²

บทคัดย่อ

บทความวิชาการฉบับนี้มีวัตถุประสงค์สำคัญในการนำเสนอกระบวนทัศน์การจัดสวัสดิการชุมชนภายใต้แนวคิดทุนทางสังคมในเชิงอุดมคติ สำหรับวิธีการศึกษาในครั้งนี้ คือ การค้นคว้าข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องไม่ว่าจะเป็นหนังสือ วารสารวิชาการ วิทยานิพนธ์ และรายงานวิจัย ทั้งนี้ผู้ศึกษามีจุดมุ่งหมายในการนำข้อมูลที่ได้รับมาจากการศึกษาค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดทุนทางสังคมและการจัดสวัสดิการชุมชนทั้งภายในและภายนอกประเทศมาทำการสังเคราะห์เพื่อกำหนดเป็นกรอบกระบวนทัศน์ในเชิงอุดมคติ จากผลการศึกษา พบว่า แนวคิดทุนทางสังคมได้เกิดช่องว่างแห่งความแตกต่างกันในเชิงหลักการท่ามกลางกลุ่มนักคิดหลากหลายกลุ่ม ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มนักคิดทุนทางสังคมบนฐานความไว้วางใจ การวิพากษ์ และการจัดการทรัพยากรร่วม ดังนั้นประเด็นความท้าทายของการกำหนดสร้างกระบวนทัศน์ว่าด้วยการจัดสวัสดิการชุมชนภายใต้แนวคิดทุนทางสังคมในยุคสมัยปัจจุบัน คือ

¹ นักศึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชานโยบายสังคม คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ กรุงเทพฯ ประเทศไทย E-mail: viwepy_py@hotmail.com

² Ph.D. Candidate, Program in Social Policy, Faculty of Social Administration, Thammasat University, Bangkok, Thailand.

การบูรณาการหลักคิดทุนทางสังคมทั้ง 3 หลักคิด อันได้แก่ 1. หลักคิดทุนทางสังคมบนฐานความไว้วางใจ ที่เชื่อว่าความไว้วางใจเป็นปัจจัยที่สำคัญสำหรับการส่งเสริมและสนับสนุนการจัดสวัสดิการชุมชน 2. หลักคิดทุนทางสังคมบนฐานการวิพากษ์ ที่เชื่อว่าการวิพากษ์วิจารณ์ควรถูกให้ความสำคัญในกระบวนการจัดสวัสดิการชุมชน และ 3. หลักคิดทุนทางสังคมบนฐานการจัดการทรัพยากรส่วนรวมที่เชื่อว่าการจัดการทรัพยากรร่วมเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้สมาชิกในชุมชนทุกคนมาร่วมมือกันสร้างและรักษาหลักกติกาด้านการจัดสวัสดิการชุมชน

คำสำคัญ: กระบวนทัศน์, สวัสดิการชุมชน, ทุนทางสังคม

Abstract

This academic paper aims to propose an ideal paradigm of community welfare management under the social capital concept. It is mainly based on documentary research from various sources such as textbooks, academic journals, theses, as well as research. The author seeks to summarize and synthesize the collected information for designing an ideal paradigm. The results of this study point to a gap among theorists' ideas in term of social capital principles which are based on trust, criticism, and collective resource management. The research thus establishes that the main challenge for formulating an ideal paradigm of community welfare management under the social capital concept is the integration of social capital ideas that relates to three key principles; 1) social capital principle based on trust is an important factor for promoting and supporting community welfare management, 2) social capital principle based on criticism with necessary debate and review should be emphasized for community welfare management process, and

3) social capital principle based on collective resource management is an important factor for all community members to be able to participate in creating and maintaining the rules for community welfare management.

Keywords: Paradigm, Community welfare, Social capital

บทนำ

บทความฉบับนี้มีวัตถุประสงค์ในการนำเสนอผลการสังเคราะห์กรอบกระบวนการทัศน์ว่าด้วยการจัดสวัสดิการชุมชนภายใต้แนวคิดทุนทางสังคมในเชิงอุดมคติ สำหรับวิธีการศึกษาในครั้งนี้ คือ การศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ซึ่งเป็นการศึกษาและทำความเข้าใจข้อมูลจากแหล่งเอกสารทางวิชาการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดทุนทางสังคมและการจัดสวัสดิการชุมชนทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ ทั้งนี้ผู้ศึกษามีจุดยืนทางวิชาการ คือ การปฏิเสธอำนาจของชุดความจริง ชุดความรู้ และชุดความเชื่อเกี่ยวกับแนวคิดทุนทางสังคมที่ถูกถ่ายทอดและอธิบายผ่านระบบคิดและหลักการเชิงเดี่ยว เนื่องด้วยผู้ศึกษาเห็นว่าแนวคิดทุนทางสังคมสำหรับการจัดสวัสดิการชุมชนควรมาจากการวิเคราะห์และการตีความจากหลักคิดทุนทางสังคมหลากหลายพากฝั่ง ก่อนนำมาสรุปและสังเคราะห์เพื่อกำหนดสร้างเป็นกระบวนการทัศน์ในเชิงอุดมคติที่สามารถเชื่อมโยงไปสู่งานด้านสวัสดิการชุมชนได้อย่างครอบคลุม

จากอดีตที่ผ่านมาผู้ศึกษา พบว่า นักวิชาการส่วนใหญ่มักจัดวางตำแหน่งแห่งที่ของแนวคิดทุนทางสังคมในฐานะเครื่องมือสำหรับการสร้างความสัมพันธ์แนวราบที่นำพากลุ่ม ชุมชน และเครือข่ายทางสังคมไปสู่ความร่วมมือในการพัฒนาคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ที่ดี สำหรับตัวอย่างงานเขียนที่เป็นรูปธรรม คือ หนังสือ Rural School Community Centres ของ Lyda J. Hanifan หนังสือ Social Capital in the Creation of Human Capital

ของ James S. Coleman หนังสือ Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy และหนังสือ Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community ของ Robert D. Putnam ภูมิหายปกครองเกี่ยวกับลัทธิสหกรณ์ที่จัดตั้งขึ้นเป็นชุมชนขนาดย่อมของปริดี พนมยงค์ รวมไปถึงหนังสือทุนทางสังคมกับแนวคิดตะวันออก หนังสือทุนทางสังคม และหนังสือทุนทางสังคม: กระบวนทัศน์ใหม่ในการจัดการสิ่งแวดล้อมของ วรวิทย์ โรมรัตน์พันธ์

อย่างไรก็ตามผู้ศึกษาเห็นว่าองค์ความรู้ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดทุนทางสังคมและการจัดสวัสดิการชุมชนไม่ควรเป็นสิ่งที่ถูกทำให้เชื่อแบบตายตัวหรือเป็นไปในลักษณะของอุดมคติที่มองแค่ด้านความสวยงามของชุมชนเพียงเท่านั้น เพราะในสภาพความจริงแล้วกลุ่มผู้นำชุมชน กลุ่มสมาชิกในชุมชน และกลุ่มภาคีเครือข่ายที่ทำงานร่วมกับชุมชนก็ยังคงเป็นสามัญชนที่เต็มไปด้วยความสัมพันธ์เชิงบวก ความสัมพันธ์เชิงลบ ความโกรธ ความลุ่มหลง ความเห็นแก่ตัว ความขัดแย้ง รวมไปถึงความสัมพันธ์เชิงอำนาจและผลประโยชน์ที่มีความสลับซับซ้อนกันอย่างปฏิเสธไม่ได้

ด้วยเหตุนี้ผู้ศึกษาจึงพยายามมุ่งเน้นและให้ความสำคัญกับการมองแนวคิดทุนทางสังคมอย่างเป็นองค์รวม เพื่อนำไปสู่การประยุกต์ใช้แนวคิดดังกล่าวให้เกิดประโยชน์และคุณค่าสูงสุดต่อการจัดสวัสดิการชุมชน โดยผู้ศึกษาได้ทำการกำหนดนิยามศัพท์เฉพาะสำหรับการศึกษาในครั้งนี้ ดังต่อไปนี้

การจัดสวัสดิการชุมชน หมายถึง แนวความคิดและกิจกรรมที่เกิดขึ้นจากความร่วมมือกันของกลุ่มผู้นำชุมชน กลุ่มสมาชิกในชุมชน และกลุ่มภาคีเครือข่ายทั้งภายในและภายนอกชุมชน โดยมีจุดมุ่งหมายสำคัญ คือ การกำหนดสร้างหลักประกันและความมั่นคงในชีวิตให้กับสมาชิกในชุมชน การสร้างภูมิคุ้มกันและการเสริมพลังอำนาจให้กับสมาชิกในชุมชน รวมไปถึงการดูแลซึ่งกันและกันตั้งแต่เกิดจนตายบนพื้นฐานของความเอื้ออาทรต่อกันของสมาชิกในชุมชน โดยมีรูปแบบการบริหารจัดการอยู่ภายใต้ความร่วมมือและความรับผิดชอบร่วมกันของชุมชน ตลอดจนมีสมาชิกในชุมชนเป็นผู้รับผลประโยชน์จากการ

กระจายสวัสดิการในด้านต่างๆ เพื่อตอบสนองต่อความต้องการมีคุณภาพชีวิต และความเป็นอยู่ที่ดีของสมาชิกในชุมชน สำหรับตัวอย่างที่เด่นชัด ได้แก่ กองทุนสวัสดิการชุมชน กองทุนฌาปนกิจ กลุ่มวิสาหกิจชุมชน สถาบันการเงินชุมชน รวมไปถึงกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมชุมชน

ทุนทางสังคม หมายถึง ความรู้ ความคิด และเครือข่ายทางความสัมพันธ์ บนฐานคิดความไว้วางใจ การวิพากษ์ และการจัดการทรัพยากรร่วมที่จะเข้ามามีบทบาทสำคัญสำหรับการสร้างประสิทธิภาพและความหลากหลายให้กับงานด้านสวัสดิการชุมชน

ชุมชนเข้มแข็ง หมายถึง ชุมชนที่มีเสถียรภาพและความมั่นคงทางความรู้สึกร่วมที่มีต่อค่านิยมร่วม อัตลักษณ์ร่วม ปัญหาร่วม และความต้องการร่วมของชุมชน ครอบคลุมไปถึงชุมชนที่มีความเชื่อมั่นในบทบาทของผู้นำชุมชนและกลุ่มภาคีเครือข่ายประเภทต่างๆ ที่ทำงานร่วมกับชุมชน

หลักกตিকাและทรัพยากร หมายถึง หลักกตিকাชุมชนที่ถูกนำมาใช้เป็นลู่ทางสำหรับการเข้าถึงสวัสดิการชุมชนในมิติต่างๆ ของสมาชิกในชุมชน อาทิ สวัสดิการด้านสุขภาพอนามัย สวัสดิการด้านที่อยู่อาศัย สวัสดิการด้านนันทนาการ สวัสดิการด้านรายได้และการประกอบอาชีพ รวมไปถึงสวัสดิการด้านความมั่นคงปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน

การกระจายทรัพยากรในชุมชน หมายถึง การกระจายสวัสดิการและบริการในด้านต่างๆ อาทิ สวัสดิการด้านสุขภาพอนามัย สวัสดิการด้านที่อยู่อาศัย สวัสดิการด้านนันทนาการ สวัสดิการด้านรายได้และการประกอบอาชีพ รวมไปถึงสวัสดิการด้านความมั่นคงปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินโดยผ่านรูปแบบของกิจกรรมการดำเนินงานด้านสวัสดิการชุมชน

การกระจายซ้ำทรัพยากรในชุมชน หมายถึง การจัดสรรปันส่วนทรัพยากรต่างๆ ในชุมชนใหม่เพื่อให้เกิดความเป็นธรรม โดยการกระจายซ้ำทรัพยากรแก่สมาชิกในชุมชนมีเป้าหมายสำคัญในการถ่ายทอดทรัพยากรจากกลุ่มคนในชุมชนที่มีโอกาสมากกว่าไปสู่กลุ่มผู้ด้อยโอกาสหรือกลุ่มผู้เสียเปรียบ

ในชุมชน เพื่อเป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้กับสมาชิกในชุมชนทุกคนอย่างทั่วถึงและเป็นธรรม

การพัฒนาคุณภาพชีวิตในระดับชุมชน หมายถึง กระบวนการสร้างความสมดุลระหว่างการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้กับสมาชิกในชุมชน ซึ่งสามารถพิจารณาได้จากการนำสวัสดิการชุมชนมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิต ด้านการศึกษา ด้านสุขภาพอนามัย ด้านที่อยู่อาศัย ด้านรายได้และการประกอบอาชีพ และด้านสิทธิเสรีภาพให้กับสมาชิกในชุมชน กับการพัฒนาคุณภาพของบริบทแวดล้อมในชุมชน ซึ่งสามารถพิจารณาได้จากการนำสวัสดิการชุมชนมาประยุกต์ใช้เพื่อพัฒนาชุมชนในมิติต่างๆ อาทิ การจัดการสิ่งแวดล้อมของชุมชน การสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน รวมไปถึงการกำหนดสร้างธรรมาภิบาลและความเป็นธรรมในชุมชน

จากหลักการและเหตุผลที่กล่าวมาในข้างต้น ส่งผลให้ผู้ศึกษาตัดสินใจนำหลักคิดทุนทางสังคมบนฐานความไว้วางใจ หลักคิดทุนทางสังคมบนฐานการวิพากษ์ และหลักคิดทุนทางสังคมบนฐานการจัดการทรัพยากรส่วนรวมมาประยุกต์ใช้ในการอธิบายเพื่อสะท้อนมุมมองและความเชื่อพื้นฐานของแนวคิดทุนทางสังคมในการจัดสวัสดิการชุมชน จนสามารถพัฒนาไปสู่เป้าหมายสูงสุดของการจัดสวัสดิการชุมชน คือ การพัฒนาคุณภาพชีวิตในระดับชุมชน จากการทบทวน การวิเคราะห์ และการสังเคราะห์องค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการจัดการสวัสดิการชุมชนภายใต้แนวคิดทุนทางสังคมในเชิงอุดมคติ ทำให้ผู้ศึกษาสามารถนำข้อมูลจากชุดองค์ความรู้ดังกล่าวมาสรุปเป็นประเด็นสำหรับการนำเสนอได้ทั้งหมด 3 ประเด็นหลัก คือ 1. หลักการของแนวคิดทุนทางสังคม 2. บทบาทของแนวคิดทุนทางสังคมต่อการจัดสวัสดิการชุมชน และ 3. กระบวนการจัดการสวัสดิการชุมชนภายใต้แนวคิดทุนทางสังคมในเชิงอุดมคติ

หลักการของแนวคิดทุนทางสังคม

สำหรับแนวคิดทุนทางสังคมนั้นถือได้ว่าเป็นหนึ่งในแนวความคิดที่ยังคงอิทธิพลและส่งผลต่อการจัดสวัสดิการชุมชนในหลายมิติ เนื่องด้วยทุนทางสังคมเป็นแนวคิดที่มีความเกี่ยวข้องกับการยกระดับและการกำหนดสร้างความหลากหลายให้กับการจัดสวัสดิการชุมชนที่ต้องการตอบสนองต่อสภาพปัญหาและความต้องการที่หลากหลายในแต่ละบริบทพื้นที่ หรืออาจกล่าวได้อีกนัยหนึ่งว่าผู้ศึกษามีความเชื่ออย่างหนักแน่นว่าการจัดสวัสดิการชุมชนที่สามารถเป็นกลไกสำหรับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของสมาชิกในชุมชนได้จริงนั้นจะต้องดำเนินการผ่านทุนทางสังคมที่เข้มแข็ง ทั้งนี้จากการศึกษาและทบทวนองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดทุนทางสังคม ทำให้ผู้ศึกษาสามารถนำข้อมูลจากองค์ความรู้ดังกล่าวมาสรุปเป็นหลักการของแนวคิดทุนทางสังคมได้ทั้งหมด 3 หลักคิด คือ หลักคิดทุนทางสังคมบนฐานความไว้วางใจ หลักคิดทุนทางสังคมบนฐานการวิพากษ์ และหลักคิดทุนทางสังคมบนฐานการจัดการทรัพยากรส่วนรวม ซึ่งมีเนื้อหาและรายละเอียดดังต่อไปนี้

หลักคิดทุนทางสังคมบนฐานความไว้วางใจ

ทั้งนี้ James S. Coleman นักสังคมวิทยาชาวอเมริกัน เจ้าของบทความเรื่อง Social capital in the Creation of Human Capital พยายามนำเสนอบทบาทหน้าที่ของทุนทางสังคมผ่านระบบความสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้างทางสังคมกับการกระทำของผู้คนในสังคม โดย James S. Coleman (1988) เห็นว่าทุนทางสังคมเป็นสิ่งที่ฝังรากลึกอยู่ในสมาชิกของเครือข่ายทางสังคมที่มีจุดร่วมทางความคิด ความเชื่อ ความคาดหวัง ความไว้วางใจ และความยึดมั่นในค่านิยมทางสังคมแบบเดียวกัน James S. Coleman มีความเชื่ออย่างหนักแน่นว่าจุดร่วมดังกล่าวจะกลายเป็นเครื่องมือหรือกลไกที่ทำให้มนุษย์เข้ามามีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมเพื่อสังคม (Coleman, 1988, อ้างถึงใน อภิรตี วงศ์ศิริ, 2561) หรืออาจกล่าวได้อีกนัยหนึ่งว่า James S. Coleman เห็นว่าความเชื่อ ความ

ไว้วางใจ และอุดมการณ์ร่วมของเครือข่ายทางสังคมจะเข้าไปมีส่วนสำคัญต่อการกำหนดสร้างและการธำรงรักษาระบบทุนทางสังคม

ในทางเดียวกัน James S. Coleman ยังเห็นว่าทุนทางสังคมเป็นปัจจัยพื้นฐานสำคัญสำหรับการส่งเสริมและสนับสนุนโครงสร้างความสัมพันธ์ทางสังคม โดย James S. Coleman ได้แบ่งองค์ประกอบของทุนทางสังคมออกเป็น 3 องค์ประกอบ คือ เครือข่าย ความไว้วางใจ และความคิดที่มีร่วมกัน (Coleman, 1990, อ้างถึงใน อานันท์ กาญจนพันธุ์, 2559) สอดคล้องกับแนวความคิดของ Robert D. Putnam (1993) นักรัฐศาสตร์ชาวอเมริกันที่มุ่งเน้นและให้ความสำคัญกับการศึกษาบทบาทและผลลัพธ์ของทุนทางสังคม โดย Robert D. Putnam ได้พิจารณาว่าองค์ประกอบของทุนทางสังคมอันได้แก่ บรรทัดฐานการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ความไว้วางใจ และเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมจะเข้าไปมีบทบาทสำคัญสำหรับการส่งเสริมและสนับสนุนกระบวนการมีส่วนร่วมทางการเมืองและกระบวนการมีส่วนร่วมในระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย

นอกจากนี้ Robert D. Putnam ยังได้นำเสนอความหมายของทุนทางสังคมผ่านเวทีการบรรยายภายใต้หัวข้อ Democracy and social capital: what's the connection ที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โดย Robert D. Putnam ได้อธิบายว่าทุนทางสังคมมีความหมายที่ครอบคลุมถึงเครือข่ายทางสังคมและบรรทัดฐานความสัมพันธ์ทางสังคม (Putnam, 2011, อ้างถึงใน สุรางครัตน์ จำเริญพล, 2555) ทั้งนี้ Robert D. Putnam เห็นว่าหลักการของทุนทางสังคมเป็นสิ่งที่มีความสำคัญต่อปัจเจกชนและชุมชนเป็นอย่างมาก เนื่องด้วยหลักการดังกล่าวจะเข้าไปมีส่วนสำคัญต่อการส่งเสริมและสนับสนุนให้ปัจเจกชนหันมาทำงานเพื่อสังคมในรูปแบบของเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมที่มีกิจกรรมเกี่ยวกับการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร การแก้ไขปัญหาสังคม รวมไปถึงการกำหนดสร้างบรรทัดฐานการช่วยเหลือเกื้อกูลกันของคนในสังคม (Putnam, 1993; 1994; 1995, อ้างถึงใน วัลลภ สุขสวัสดิ์, 2557) หรืออาจกล่าวได้ว่า

Robert D. Putnam (2000) เห็นว่าหลักการของทุนทางสังคมเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้คนในสังคมเกิดความร่วมมือร่วมใจต่อการแก้ไขปัญหาและพัฒนาสังคม ในมิติต่างๆ อาทิ การพัฒนาระบบการศึกษาและระบบสุขภาพเพื่อตอบสนองต่อความต้องการของสมาชิกในสังคม

จากหลักการและเหตุผลของ James S. Coleman และ Robert D. Putnam ในข้างต้น นำมาซึ่งข้อสรุปของผู้ศึกษาที่ว่า James S. Coleman และ Robert D. Putnam มีจุดร่วมทางความคิดตรงกันว่าความไว้วางใจเป็นหลักคิดรากฐานสำคัญสำหรับการกำหนดสร้างและการดำรงอยู่ของทุนทางสังคม หรืออาจกล่าวได้อีกนัยหนึ่งว่า James S. Coleman และ Robert D. Putnam มีความเชื่ออย่างหนักแน่นว่าความไว้วางใจจะเข้าไปมีบทบาทสำคัญต่อการส่งเสริมและสนับสนุนกระบวนการขับเคลื่อนของเครือข่ายภาคประชาสังคม อีกทั้ง James S. Coleman และ Robert D. Putnam ยังเห็นว่าความไว้วางใจของสมาชิกในชุมชนและสังคมจะสามารถนำพาพวกเขาไปสู่เป้าหมายร่วมในเชิงอุดมคติได้ ด้วยเหตุนี้สมาชิกในชุมชนและสังคมจึงควรมุ่งเน้นและให้ความสำคัญกับการกำหนดสร้างและการรักษาความไว้วางใจระหว่างกัน

หลักคิดทุนทางสังคมบนฐานการวิพากษ์

ในอีกมุมหนึ่ง Pierre Bourdieu นักสังคมวิทยาชาวฝรั่งเศส เจ้าของผลงานหนังสือ *Distinction* ซึ่งเป็นนักคิดคนแรกที่น่าคำว่า Social capital มาใช้ในภาษาอังกฤษ กลับเห็นว่าการกำหนดสร้างทุนทางสังคมไม่จำเป็นต้องอาศัยความไว้วางใจและความคิดเห็นที่มีร่วมกัน เนื่องจาก Pierre Bourdieu เชื่อว่าการครอบงำและความไว้วางใจเป็นต้นเหตุของสภาพปัญหาทางสังคม ดังนั้นการขับเคลื่อนสังคมจึงไม่ควรดำเนินการผ่านองค์ประกอบดังกล่าว หากแต่สังคมควรถูกขับเคลื่อนผ่านการถกเถียงทางความคิดจากมุมมองที่มีความแตกต่างหลากหลาย ทั้งนี้ Pierre Bourdieu ได้รับอิทธิพลทางความคิดเรื่องการขับเคลื่อนสังคมด้วยมุมมองที่มีความขัดแย้งกัน มาจาก Karl Marx Max Weber และ Emile Durkheim (Bourdieu, 1984, อ้างถึงใน อานันท์

กาญจนพันธุ์, 2559) ด้วยเหตุนี้ การเปลี่ยนแปลงทางสังคมควรเป็นผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจากกระบวนการวิพากษ์และการถกเถียงต่อสู้กันจนหวั่นไหวบ้างก่อนที่จะนำพาสังคมไปสู่การเปลี่ยนแปลง สอดคล้องกับแนวความคิดของ อานันท์ กาญจนพันธุ์ (2559) นักวิชาการด้านสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาจากมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ที่เสนอว่า ทูตทางสังคม หมายถึง ปริณิพจน์สาธารณะที่เปิดโอกาสให้กลุ่มทางสังคมออกมาแสดงพลังและความต้องการของพวกเขา เนื่องจากอานันท์ กาญจนพันธุ์ เห็นว่าถ้าหากสังคมไม่มีพื้นที่ที่เปิดโอกาสให้สมาชิกในสังคมได้ออกมาแสดงความคิดเห็นเพื่อบอกกล่าวว่าพวกเขาต้องการอะไร สังคมก็จะไม่สามารถผลักดันประเด็นปัญหาต่างๆ ไปสู่การเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาต่อยอดได้

ทั้งนี้ Pierre Bourdieu (1986; 1997) เป็นนักคิดคนแรกที่พยายามอธิบายว่าทุนไม่ได้ดำรงอยู่แค่เพียงมิติทางเศรษฐกิจเท่านั้น หากแต่สังคมยังมีทุนทางวัฒนธรรม ทุนทางสังคม และทุนทางสัญลักษณ์ประกอบด้วย โดย Pierre Bourdieu เห็นว่าทุนทุกประเภทเป็นสิ่งที่ไม่คงที่และสามารถปรับเปลี่ยนรูปร่างกลับไปกลับมาได้ (Bourdieu, 1979, อ้างถึงใน อานันท์ กาญจนพันธุ์, 2559) ด้วยเหตุนี้คนบางกลุ่มจึงพยายามนำทุนประเภทต่างๆ มาประยุกต์ใช้เพื่อสร้างโอกาสและรักษาสถานภาพทางสังคมของตนเองและครอบครัวไม่ให้ตกต่ำ อีกทั้ง Pierre Bourdieu ยังได้นำเสนอเพิ่มเติมว่าทุนทางสังคมของปัจเจกชนนั้นขึ้นอยู่กับปัจจัยสำคัญ 3 ประการ (Bourdieu, 1997, อ้างถึงใน รุ่งนภา ยรรยงเกษมสุข, 2556) คือ จำนวนปริมาณของเครือข่ายและคุณภาพของความสัมพันธ์ที่เกิดจากการรวมตัวกันบนรากฐานของความเข้าใจและการยอมรับซึ่งกันและกัน รวมไปถึงการรักษาความใกล้ชิดและความผูกพันเพื่อก่อให้เกิดความมั่นคงและความยั่งยืนทางความสัมพันธ์

อย่างไรก็ตามในสภาพความเป็นจริงคงปฏิเสธไม่ได้ว่าปัจเจกชนแต่ละคนล้วนมีทุนทางเศรษฐกิจ ทุนทางวัฒนธรรม ทุนทางสังคม และทุนทางสัญลักษณ์ที่แตกต่างกัน ซึ่งความแตกต่างดังกล่าวล้วนนำไปสู่ความได้เปรียบ

และความเสียเปรียบทางสังคม ด้วยเหตุนี้การนำทุนที่แปรสภาพและเปลี่ยนแปลงได้ยากทั้ง 4 ประเภทมาประยุกต์ใช้เป็นปัจจัยหลักสำหรับการกำหนดสร้างและการธำรงรักษาโอกาสทางสังคมโดยไม่คำนึงถึงความได้เปรียบและความเสียเปรียบที่เป็นจุดเริ่มต้นและทุนเดิมของปัจเจกชนย่อมเป็นการเพิ่มช่องว่างแห่งความเหลื่อมล้ำและระยะห่างทางสังคมอย่างทวีคูณ อาจกล่าวได้โดยสรุปว่า Pierre Bourdieu และ อานันท์ กาญจนพันธุ์ พยายามมุ่งเน้นและให้ความสำคัญกับการทบทวนและวิเคราะห์ทุนทางสังคมภายใต้โครงสร้างความสัมพันธ์ผ่านกระบวนการวิพากษ์และการถกเถียงจากมุมมองที่มีความแตกต่างหลากหลาย

หลักคิดทุนทางสังคมบนฐานการจัดการทรัพยากรส่วนรวม

ทั้งนี้ Elinor Ostrom นักรัฐศาสตร์ชาวอเมริกัน เจ้าของรางวัลโนเบลสาขาสันติภาพ ค.ศ. 2009 ได้พยายามนำเสนอแนวทางการแก้ไขปัญหาโศกนาฏกรรมของทรัพยากรส่วนรวมด้วยวิธีการเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรในแต่ละพื้นที่ หรืออาจกล่าวได้อีกนัยหนึ่งว่า Elinor Ostrom (1990) เชื่อว่าชุมชนควรเข้ามามีกรรมสิทธิ์และส่วนร่วมในการกำหนดหลักกติกาและจำกัดการใช้ทรัพยากรส่วนรวม เนื่องจาก Elinor Ostrom มีสมมติฐานเบื้องต้นว่าสมาชิกที่อยู่อาศัยในชุมชนมาอย่างยาวนานย่อมมีความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับประเด็นปัญหาด้านทรัพยากรในพื้นที่ของตนเองเป็นอย่างดี อีกทั้งสมาชิกในชุมชนยังมีแนวโน้มที่จะปฏิบัติตามหลักกติกาและบรรทัดฐานของชุมชน ด้วยเหตุนี้การกำหนดสร้างหลักกติกาและทรัพยากรภายในชุมชนที่สมาชิกให้ความสำคัญกับการรักษาคำพูดและการปฏิบัติตามหลักกติกาจึงมีแนวโน้มที่จะสามารถจัดการกับสภาพปัญหาโศกนาฏกรรมของทรัพยากรส่วนรวมได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

อย่างไรก็ตาม Elinor Ostrom พบว่า ในสภาพความเป็นจริงทุกชุมชนย่อมมีทั้งสมาชิกที่ดีและสมาชิกที่ไม่ดี ดังนั้นการจัดการทรัพยากรส่วนรวมในชุมชนจึงไม่สามารถดำเนินงานไปได้อย่างราบรื่น ถ้าหากชุมชนไม่มีธรรมาภิบาลที่

ตั้งอยู่บนพื้นฐานของหลักคิดทุนทางสังคม (Ostrom, 1990, อ้างถึงใน ชล บุนนาค, 2554) หรืออาจกล่าวได้อีกนัยหนึ่งว่าชุมชนที่ให้ความสัมพันธ์กับการกำหนดสร้างและการรักษาทุนทางสังคมจะสามารถออกแบบหลักกติกาและทรัพยากรอันเป็นที่ยอมรับและเหมาะสมกับบริบทชุมชนได้ นอกจากนี้ Elinor Ostrom (2010) ยังอธิบายเพิ่มเติมว่าจุดแข็งของการจัดการทรัพยากรส่วนรวมโดยชุมชน คือ การที่สมาชิกในชุมชนทุกคนมีโอกาสพูดคุย เจรจา และประชุมเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้และสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาโศกนาฏกรรมของทรัพยากรส่วนรวมในพื้นที่ได้ตลอดเวลา

ท้ายที่สุด Elinor Ostrom เสนอว่า แนวทางการจัดการกับปัญหาโศกนาฏกรรมของทรัพยากรส่วนรวมโดยชุมชนนั้นไม่จำเป็นว่าจะต้องประสบความสำเร็จหรือประสบผลสัมฤทธิ์เสมอไป เพราะในสภาพความเป็นจริงชุมชนที่ประสบความล้มเหลวเรื่องการจัดการทรัพยากรร่วมก็มีให้เห็นกันอยู่บ่อยครั้ง ด้วยเหตุนี้ Elinor Ostrom จึงพยายามทบทวน วิเคราะห์ และสังเคราะห์ลักษณะร่วมที่เป็นองค์ประกอบของชุมชนที่ประสบความสำเร็จเรื่องการบริหารจัดการทรัพยากรร่วมในพื้นที่ ซึ่งสามารถแบ่งออกได้เป็น 8 ลักษณะ (Ostrom, 1990; 2005; 2010, อ้างถึงใน ชล บุนนาค, 2554; 2561) ดังเนื้อหาและรายละเอียดต่อไปนี้

ลักษณะที่ 1 คือ การระบุขอบเขตของทรัพยากรร่วมอย่างชัดเจน (Clear boundaries)

ลักษณะที่ 2 คือ ความสอดคล้องระหว่างหลักกติกาว่าด้วยการเก็บเกี่ยวและการบำรุงรักษาทรัพยากรกับเงื่อนไขทางสังคมและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ (Congruence with local conditions)

ลักษณะที่ 3 คือ การมีส่วนร่วมตัดสินใจและปรับปรุงหลักกติกา (Collective-choice arrangement)

ลักษณะที่ 4 คือ การกำกับดูแลการใช้ทรัพยากร (Monitoring)

ลักษณะที่ 5 คือ การลงโทษแบบไล่ระดับ (Graduated sanction)

ลักษณะที่ 6 คือ การสร้างกลไกการจัดการความขัดแย้งที่มีความยุติธรรม
ต้นทุนต่ำ และทำได้ง่าย (Conflict resolution mechanism)

ลักษณะที่ 7 คือ การทำให้รัฐบาลรับรู้และให้สิทธิแก่ชุมชน (Minimal
recognition of rights by the state)

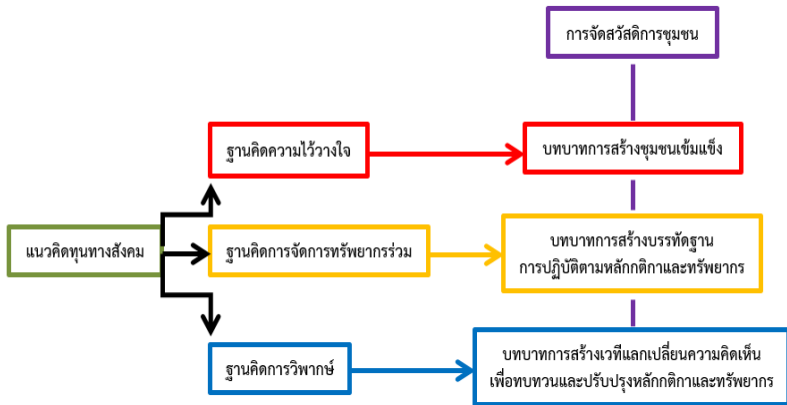
ลักษณะที่ 8 คือ การกำหนดหลักกติกาและทรัพยากรที่เชื่อมโยงกับ
ระบบที่ใหญ่กว่า (Nested enterprises)

บทบาทของแนวคิดทุนทางสังคมต่อการจัดสวัสดิการชุมชน

แนวคิดทุนทางสังคมเป็นแนวความคิดที่มีบทบาทสำคัญต่อการกำหนด
สร้างการจัดสวัสดิการชุมชนที่มีประสิทธิภาพ เนื่องด้วยแนวคิดดังกล่าวเป็น
แนวคิดรากฐานสำคัญที่ทำให้สมาชิกในชุมชนและกลุ่มภาคีเครือข่ายเข้ามามี
ส่วนร่วมในการทำกิจกรรมด้านสวัสดิการชุมชน ดังนั้นผู้ศึกษาจึงเห็นว่า
การทบทวนบทบาทของแนวคิดทุนทางสังคมต่อการจัดสวัสดิการชุมชน ด้วย
วิธีการวิเคราะห์และเชื่อมโยงทุนทางสังคมที่ถูกอธิบายผ่านหลักคิดที่หลากหลาย
จะเป็นหนทางที่นำไปสู่การปรับปรุงและการพัฒนาต่อยอดองค์ความรู้ที่เป็น
ประโยชน์ต่อการจัดสวัสดิการชุมชนเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่
ที่ดีให้กับสมาชิกในชุมชน

ภาพที่ 1

แสดงบทบาทของแนวคิดทุนทางสังคมต่อการจัดสวัสดิการชุมชน

ที่มา: การสังเคราะห์ข้อมูลของผู้ศึกษา.

หลักคิดทุนทางสังคมบนฐานความไว้วางใจกับ

บทบาทการสร้างชุมชนเข้มแข็ง

ผู้ศึกษาเห็นว่าความเข้มแข็งของชุมชนนั้นจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อสมาชิกในชุมชนมีความรู้สึกมั่นคงปลอดภัยและความไว้วางใจระหว่างกัน หรืออาจกล่าวได้อีกนัยหนึ่งว่าผู้ศึกษามีความเชื่ออย่างหนักแน่นว่าการสร้างชุมชนเข้มแข็งมีความเกี่ยวข้องและเชื่อมโยงกับสภาวะความมั่นคงทางจิตใจของสมาชิกในชุมชน ด้วยเหตุนี้ผู้ศึกษาจึงเห็นว่าสมาชิกในชุมชนควรนำหลักคิดทุนทางสังคมบนฐานความไว้วางใจมาเป็นปัจจัยหลักสำหรับการกำหนดสร้างชุมชนเข้มแข็ง ในขณะที่เดียวกันชุมชนเข้มแข็งก็จะกลับมาสร้างบรรยากาศของความมั่นคงปลอดภัยและความไว้วางใจผ่านรูปแบบกิจกรรมด้านสวัสดิการชุมชนด้วยเช่นกัน (ธร ปีติดีล, 2557; สิริยา รัตนช่วย, 2560) อาจกล่าวได้โดยสรุปว่าชุมชนเข้มแข็งเป็นแนวคิดที่ตั้งอยู่บนรากฐานของหลักคิดทุนทางสังคมบนฐานความ

ไว้วางใจ ซึ่งถือได้ว่าเป็นหลักคิดที่มีความสำคัญอย่างมากต่อการพัฒนาระบบความคิดที่เชื่อมโยงไปสู่การจัดสวัสดิการชุมชนเพื่อตอบสนองต่อการกินดี อยู่ดี มีสุข และมีสิทธิของสมาชิกในชุมชน

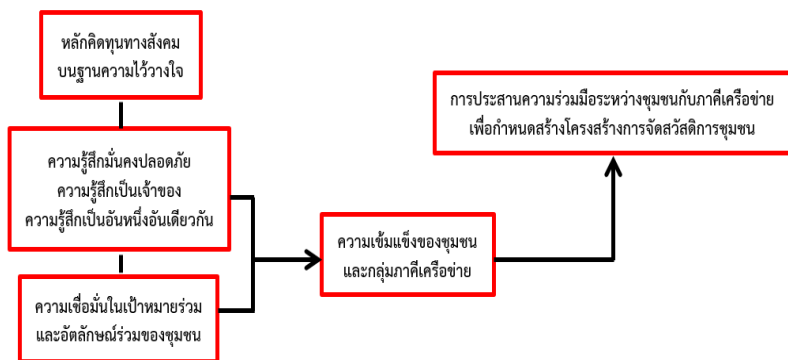
ในทิศทางที่ใกล้เคียงกัน ผู้ศึกษาเห็นว่าชุมชนเข้มแข็งมีแนวโน้มที่จะสามารถจัดสวัสดิการชุมชนได้อย่างยั่งยืน เนื่องด้วยผู้นำสมาชิก และภาคีเครือข่ายของชุมชนเข้มแข็งล้วนมีเสถียรภาพและความมั่นคงทางความรู้สึกที่มีต่อค่านิยมร่วม อัตลักษณ์ร่วม ปัญหาร่วม และความต้องการร่วมของชุมชนครอบคลุมไปถึงการมีความเชื่อมั่นในบทบาทของผู้นำชุมชนและกลุ่มภาคีเครือข่ายประเภทต่างๆ ที่ทำงานร่วมกับชุมชน หรืออาจกล่าวได้อีกนัยหนึ่งว่า เมื่อผู้นำชุมชน สมาชิกในชุมชน และกลุ่มภาคีเครือข่ายมีความไว้วางใจและความเชื่อมั่นระหว่างกันแบบหยั่งรากลึกลงไปในระดับรากเหง้าของจิตใจ ย่อมก่อให้เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของและความเป็นรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ซึ่งถือได้ว่าเป็นหัวใจสำคัญของการจัดสวัสดิการชุมชนอย่างยั่งยืน ในทางกลับกัน ถ้าหากผู้นำชุมชน สมาชิกในชุมชน และกลุ่มภาคีเครือข่ายขาดความเชื่อมั่นในค่านิยมร่วม เป้าหมายร่วม และอัตลักษณ์ร่วมของชุมชน ผู้ศึกษาเชื่อว่าความเข้มแข็งของชุมชนก็จะไม่สามารถเกิดขึ้นได้ เนื่องจากพวกเขาไม่ได้มีความรู้สึกมั่นคงปลอดภัย ความเชื่อมั่น และความไว้วางใจต่อกัน ซึ่งเป็นสาเหตุสำคัญที่นำไปสู่การสูญเสียความมั่นใจและการเกิดความรู้สึกว่าชุมชนของตัวเองไม่มีศักยภาพและขีดความสามารถมากพอที่จะบริหารจัดการงานด้านสวัสดิการชุมชนได้เหมือนกับชุมชนอื่นๆ

ผู้ศึกษาเห็นว่าหลักคิดทุนทางสังคมบนฐานความไว้วางใจเป็นหลักคิดที่พยายามเน้นย้ำว่าระบบความสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้างการจัดสวัสดิการชุมชนกับมนุษย์เป็นระบบความสัมพันธ์ที่ไม่สามารถแยกออกจากกันได้ หรืออาจกล่าวได้อีกนัยหนึ่งว่าผู้ศึกษามีความเชื่ออย่างหนักแน่นว่าหลักคิดทุนทางสังคมบนฐานความไว้วางใจนั้นเป็นปัจจัยที่สำคัญต่อการกำหนดสร้างความรู้สึกมั่นคง ปลอดภัย ความรู้สึกเป็นเจ้าของ และความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของกลุ่ม

ผู้นำชุมชน กลุ่มสมาชิกในชุมชน และกลุ่มภาคีเครือข่าย ซึ่งถือได้ว่าเป็นหัวใจสำคัญของการก่อร่างสร้างชุมชนเข้มแข็งที่มีศักยภาพและความสามารถในการบริหารจัดการกิจกรรมด้านสวัสดิการชุมชน โดยสรุปผู้ศึกษาเห็นว่า จุดมุ่งหมายสูงสุดของการจัดสวัสดิการชุมชน คือ การพัฒนาคุณภาพชีวิตและสภาพความเป็นอยู่ให้กับสมาชิกในชุมชนภายใต้รูปแบบชุมชนเข้มแข็งที่มุ่งเน้นและให้ความสำคัญกับการส่งเสริมและสนับสนุนให้ผู้นำชุมชน สมาชิกในชุมชน และกลุ่มภาคีเครือข่ายเข้ามามีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมด้านสวัสดิการชุมชน บนพื้นฐานของความเชื่อมั่นและความไว้วางใจต่อเป้าหมายร่วมและอัตลักษณ์ร่วมของชุมชน

ภาพที่ 2

แสดงความสัมพันธ์ระหว่างหลักคิดทุนทางสังคมบนฐานความไว้วางใจกับการสร้างชุมชนเข้มแข็ง

ที่มา: การสังเคราะห์ข้อมูลของผู้ศึกษา.

หลักคิดทุนทางสังคมบนฐานการจัดการทรัพยากรร่วมกับบทบาทการสร้างบรรทัดฐานการปฏิบัติตามหลักกติกาและทรัพยากร

ผู้ศึกษาเห็นว่าการวิเคราะห์โครงสร้างการจัดสวัสดิการชุมชนผ่านการตีความสองระดับ คือ การตีความตามบริบทของชุมชนและการตีความตามพฤติกรรมของสมาชิกในชุมชนย่อมสะท้อนให้เห็นถึงหลักกติกาและทรัพยากรที่ดำรงอยู่ภายในชุมชน โดยผู้ศึกษาเห็นว่าหลักกติกาและทรัพยากรเป็นคู่ทางสำหรับการเข้าถึงสวัสดิการชุมชนในมิติต่างๆ ของสมาชิกในชุมชน อาทิ สวัสดิการด้านสุขภาพอนามัย สวัสดิการด้านรายได้และการประกอบอาชีพ รวมไปถึงสวัสดิการด้านความมั่นคงปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน โดยสรุปผู้ศึกษาเชื่อว่าหลักคิดทุนทางสังคมบนฐานการจัดการทรัพยากรร่วมเป็นปัจจัยพื้นฐานสำหรับการกำหนดสร้างและการธำรงรักษาโครงสร้างของหลักกติกาและทรัพยากรในชุมชน ทั้งนี้ผู้ศึกษายังเชื่อว่าหลักกติกาและทรัพยากรในชุมชนไม่ควรเป็นหลักกติกาที่มีความแข็งตัวมากเกินไป หากแต่หลักกติกาดังกล่าวควรมีความยืดหยุ่นและลื่นไหลไปตามบริบทของชุมชนและการกระทำของสมาชิกในชุมชนที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา

ในที่นี้มีตัวอย่างการสร้างบรรทัดฐานการปฏิบัติตามหลักกติกาและทรัพยากรในชุมชนของหลักคิดทุนทางสังคมบนฐานการจัดการทรัพยากรร่วม 5 กรณี ดังนี้

กรณีตัวอย่างแรก คือ หลักกติกาและทรัพยากรของกลุ่มสวัสดิการออมทรัพย์ตำบลคลองเปี้ยะ อำเภोजะนะ จังหวัดสงขลา เกิดขึ้นจากการคิดและการตกลงร่วมกันของสมาชิกในกลุ่ม โดยไม่ได้มีการร่างข้อกำหนดที่เป็นทางการหรือเป็นลายลักษณ์อักษรเพื่อควบคุมพฤติกรรมของสมาชิกกลุ่ม หากแต่ทางกลุ่มมีการใช้ธรรมเนียมกลุ่มเป็นเครื่องมือสำหรับการกำหนดสร้างบรรทัดฐานทางพฤติกรรมของสมาชิกกลุ่มแทน (โกวิทย์ พวงงาม, 2553) อาทิ หลักกติกาการกู้ยืมเงิน หลักกติกาการถอนเงิน หลักกติกาการแบ่งเงินปันผล รวมไปถึงหลักกติกากการรับสวัสดิการจากกองทุนชุมชนต่างๆ ที่ทางกลุ่มสวัสดิการออมทรัพย์ตำบลคลองเปี้ยะได้จัดตั้งขึ้นมา

ผู้ศึกษาเห็นว่าถ้าหากสมาชิกกลุ่มไม่ยอมปฏิบัติตามหลักกติกาและ ทรัพยากรหรือธรรมนุญของกลุ่ม หลักกติกาหรือธรรมนุญดังกล่าวก็จะไม่ถูก ขับเคลื่อนในโครงสร้างของกลุ่มสวัสดิการออมทรัพย์ หรืออาจกล่าวได้ อีกนัยหนึ่งว่าเมื่อชุดกติกาและชุดพฤติกรรมไม่ได้รับการปฏิบัติตามย่อมส่งผลให้ โครงสร้างของกลุ่มสวัสดิการออมทรัพย์เกิดความสั่นคลอนและพังทลายลงได้ใน ที่สุด สำหรับตัวอย่างที่เป็นรูปธรรม คือ เมื่อคณะกรรมการของกลุ่มสวัสดิการ ออมทรัพย์ตำบลคลองเปียบางคนถูกตั้งข้อสงสัยว่าคอร์รัปชั่นหรือคดโกงเงินฝาก ที่เป็นทรัพยากรร่วมของกลุ่ม (ผู้จัดการออนไลน์, 2558; ไทยรัฐออนไลน์, 2559) แล้วคณะกรรมการและสมาชิกคนอื่นๆ กลับเลือกที่จะเพิกเฉยหรือมองข้าม การกระทำผิดดังกล่าวยอมส่งผลทางตรงให้หลักกติกาและทรัพยากรไม่ถูกนำมา ปฏิบัติซ้ำ จนอาจนำไปสู่สภาวะการล่มสลายของกลุ่มได้ในที่สุด ในทางกลับกัน ถ้าหากคณะกรรมการและสมาชิกคนอื่นๆ เล็งเห็นและตระหนักถึงภัยคุกคามที่ จะตามมาจากการละเมิดหลักกติกาและทรัพยากรของกลุ่ม แล้วสมาชิกทุกคน พยายามช่วยกันค้นหาวิธีการป้องกันและวิธีการลงโทษเพื่อสร้างบทเรียนให้กับ กลุ่มผู้กระทำความผิด อาทิ การให้พระสงฆ์สวดบังสุกุลและประกาศชื่อ คณะกรรมการหรือสมาชิกกลุ่มที่คดโกงเงินในวันพระใหญ่ การไม่แบ่งปัน ผลประโยชน์ให้กับคณะกรรมการหรือสมาชิกที่คดโกงด้วยวิธีการไม่เซ็นชื่อ คำประกันให้เมื่อพวกเขาต้องการรับสิทธิประโยชน์ต่างๆ ของกลุ่ม ในท้ายที่สุด หลักกติกาและทรัพยากรของกลุ่มก็จะถูกปฏิบัติซ้ำจนกลายเป็นธรรมนุญ ศักดิ์สิทธิ์ภายใต้โครงสร้างกลุ่มสวัสดิการออมทรัพย์ที่มีความเข้มแข็ง

หลักกติกาและทรัพยากรหรือธรรมนุญแห่งกฎเกณฑ์ของกลุ่ม สวัสดิการออมทรัพย์ควรถูกฝังอยู่ในจิตใต้สำนึกของคณะกรรมการและสมาชิก ทุกคน ทุกคนควรรู้สึกว่าเป็นเจ้าของเงินฝากและสวัสดิการต่างๆ ของกลุ่ม คือ ทรัพยากร ร่วมหรือทรัพยากรที่ไม่ได้เป็นแค่ของใครคนใดคนหนึ่ง ทั้งนี้ผู้ศึกษาเชื่อว่าการ สร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของและความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของกลุ่มจะ เกิดขึ้นได้จริงก็ต่อเมื่อทุกคนพยายามช่วยกันปกป้องและรักษาทรัพยากรร่วม

ของกลุ่มเอาไว้ด้วยวิธีการห้ามคณะกรรมการและสมาชิกคดโกงหรือนำทรัพยากรร่วมไปใช้เพื่อสร้างผลประโยชน์ให้กับตัวเองและพวกพ้อง หรืออาจกล่าวได้อีกนัยหนึ่งว่า ผู้ศึกษาเห็นว่าคณะกรรมการและสมาชิกทุกคนควรมุ่งมั่นและให้ความสำคัญกับการตรวจสอบและการลงโทษผู้กระทำความผิดเพื่อป้องกันการเกิดสภาวะการล่มสลายของกลุ่มสวัสดิการออมทรัพย์ เนื่องด้วยผู้ศึกษามีความเชื่ออย่างหนักแน่นว่าหัวใจสำคัญที่ทำให้โครงสร้างของกลุ่มสวัสดิการออมทรัพย์สามารถดำรงอยู่และขับเคลื่อนต่อไปได้ คือ ธรรมาภิบาลและระเบียบวินัยของคณะกรรมการและสมาชิกทุกคน

กรณีตัวอย่างที่สอง คือ หลักกติกาและทรัพยากรของกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติทางทะเลตำบลบางขุนไทร อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี กลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติทางทะเลตำบลบางขุนไทรเกิดขึ้นจากการรวมตัวของชาวบ้านที่พักอาศัยอยู่ในเขตพื้นที่ของตำบลบางขุนไทร โดยมีเป้าหมายสำคัญ คือ การปกป้องและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติบริเวณชายฝั่งทะเลในพื้นที่ จากอดีตที่ผ่านมา พบว่า พื้นที่บริเวณดังกล่าวต้องเผชิญกับสภาพปัญหาการเสื่อมโทรมของป่าชายเลนและการลดปริมาณลงของหอยแครงอันเนื่องมาจากการทำประมงผิดกฎหมายของกลุ่มนายทุนเรือคราดหอยนอกพื้นที่หรืออาจกล่าวได้อีกนัยหนึ่งว่ากลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติทางทะเลตำบลบางขุนไทรเล็งเห็นว่าทรัพยากรธรรมชาติบริเวณชายฝั่งทะเลเป็นต้นทุนหรือทรัพยากรร่วมที่นำไปสู่ความมั่นคงทางด้านรายได้และการประกอบอาชีพของชาวบ้านในพื้นที่ (กมลทิพย์ คงประเสริฐอมร, 2548) ด้วยเหตุนี้คณะกรรมการและสมาชิกของกลุ่มจึงเห็นตรงกันว่าทุกคนควรมุ่งมั่นและให้ความสำคัญกับการพิทักษ์รักษาทรัพยากรธรรมชาติบริเวณชายฝั่งทะเลเพื่อไม่ให้ทรัพยากรดังกล่าวเสื่อมสลายหายไป

จากหลักการและเหตุผลที่กล่าวมาในข้างต้น ล้วนนำมาซึ่งการกำหนดสร้างหลักกติกาและทรัพยากรจากรากฐานทางความคิด ความรู้ และประสบการณ์ของชาวบ้านในพื้นที่ โดยมีจุดมุ่งหมายสำคัญ คือ การรับมือและแก้ไขสภาพปัญหาการเสื่อมโทรมของป่าชายเลนและการลดปริมาณลงของหอยแครง ทั้งนี้

ทางกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติทางทะเลตำบลบางขุนไทรได้ร่วมกันกำหนดหลักสัญญาประชาคมที่ต้องปฏิบัติร่วมกัน 3 ข้อ ได้แก่

ข้อที่ 1 คือ อนุญาตให้ใช้แค่มือเปล่าในการจับหอยแครงเท่านั้น

ข้อที่ 2 คือ ห้ามจับลูกหอยแครงที่มีขนาดเล็กกว่า 6 มิลลิเมตร

ข้อที่ 3 คือ ห้ามนำเรือประมงทุกชนิดเข้ามาจับหอยแครงและสัตว์น้ำอื่นๆ ในเขตพื้นที่ 3 กิโลเมตร จากชายฝั่ง ซึ่งเป็นเขตพื้นที่อนุรักษ์ตามข้อกำหนดของหลักสัญญาประชาคม

ในกรณีที่มีผู้ละเมิดหลักกติกาและทรัพยากรเงื่อนไขข้อที่ 1 และข้อที่ 2 ทางคณะกรรมการของกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติทางทะเลตำบลบางขุนไทรจะเข้าไปตักเตือนในครั้งแรกที่กระทำความผิด แต่ถ้ายังมีการกระทำความผิดแบบเดิมซ้ำๆ ทางคณะกรรมการและสมาชิกของกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติทางทะเล รวมไปถึงชาวบ้านในพื้นที่ที่จะทำการรื้อประมงและคว่ำบาตรกับกลุ่มผู้ที่กระทำความผิด ในส่วนของผู้ที่ละเมิดหลักกติกาและทรัพยากรเงื่อนไขข้อที่ 3 ทางคณะกรรมการและสมาชิกของกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติทางทะเลจะทำการจับกุมและยึดเรือประมงผิดกฎหมายของกลุ่มนายทุนหรือกลุ่มชาวบ้านผู้กระทำความผิด เพื่อส่งเรื่องต่อให้ทางกรมประมงดำเนินการส่งฟ้องตามกฎหมายในลำดับถัดไป ทั้งนี้จากการดำเนินงานเพื่อแก้ไขสภาพปัญหาการเสื่อมโทรมของป่าชายเลนและการลดปริมาณลงของหอยแครงอย่างจริงจังและต่อเนื่อง ทำให้กลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติทางทะเลตำบลบางขุนไทรได้รับรางวัลลูกโลกสีเขียวประเภทป่าชุมชนที่มีผลงานโดดเด่นด้านการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชายเลนจากบริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน)

กรณีตัวอย่างที่สาม คือ หลักกติกาและทรัพยากรของกองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลหนองสาหร่าย อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรีเกิดขึ้นจากสภาพปัญหาหนี้สินครัวเรือนและสภาพปัญหาการไม่มีสวัสดิการดูแลเมื่อยามเจ็บป่วย ขราภาพ และเสียชีวิตของชาวบ้านในพื้นที่ สำหรับสาเหตุสำคัญที่ก่อให้เกิดสภาพปัญหาดังกล่าว คือ การที่ชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมทำ

ให้พวกเขาไม่มีสวัสดิการหรือประกันสังคมมารองรับ การกู้ยืมเงินนอกระบบเพื่อนำมาซื้อขายแม่เหล่ง ปุ๋ยเคมี เครื่องจักร และสารเร่งโต รวมไปถึงการเกิดค่านิยมการแข่งขันกันอวดวัดฐานะด้วยทรัพย์สินเงินทองจนกลายเป็นการพอกพูนหนี้สินอย่างไม่รู้ตัว ด้วยเหตุนี้ชาวบ้านที่พักอาศัยอยู่ในเขตพื้นที่ของตำบลหนองสาหร่าย จำนวน 9 หมู่บ้าน จึงตัดสินใจมารวมตัวกันในรูปแบบของกองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลหนองสาหร่ายเพื่อแก้ไขสภาพปัญหาดังกล่าว ทั้งนี้ทางกองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลหนองสาหร่ายมีหลักกติกาและทรัพยากรที่ต้องปฏิบัติร่วมกัน (จุไรพร จิตพิทักษ์, 2559; ศิวโรดม จิตนิยม, 2561) ดังนี้

ข้อที่ 1 กลุ่มวิสาหกิจหรือโรงงานต่างๆ ในพื้นที่จะต้องแบ่งกำไร 5-10 เปอร์เซ็นต์ เพื่อมาสมทบให้กับกองทุนทุกปี

ข้อที่ 2 สถาบันการเงินชุมชนและตลาดกลางรับซื้อข้าวจะต้องแบ่งกำไร 30 เปอร์เซ็นต์ เพื่อมาสมทบให้กับกองทุนทุกปี

ข้อที่ 3 กองทุนหมู่บ้านทั้ง 9 หมู่ ของตำบลหนองสาหร่ายต้องนำเงินมาสมทบรวมกับกองทุนทุกปี

ข้อที่ 4 กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตของตำบลหนองสาหร่ายจะต้องแบ่งกำไร 30 เปอร์เซ็นต์ เพื่อมาสมทบให้กับกองทุนทุกปี

ข้อที่ 5 สมาชิกออมเงินสมทบกองทุนคนละ 400 บาทต่อปี ยกเว้นผู้ติดเชื้อ ผู้พิการ ผู้ป่วยจิตเวช และผู้ป่วยติดเตียง

ข้อที่ 6 ทุนบำรุงบุตรในครรภ์หรือสวัสดิการตั้งท้องได้ 300 บาทต่อครั้งต่อคน

ข้อที่ 7 สวัสดิการด้านการเกิด คือ เด็กเกิดใหม่ ได้เงิน 1,000 บาทต่อคน พร้อมเปิดบัญชีให้

ข้อที่ 8 สวัสดิการด้านการศึกษาตามช่วงชั้นของการศึกษา

- ช่วงชั้นที่ 1 6-10 ปี เดือนละ 50 บาทต่อคน
- ช่วงชั้นที่ 2 11-15 ปี เดือนละ 100 บาทต่อคน
- ช่วงชั้นที่ 3 16-20 ปี เดือนละ 150 บาทต่อคน

- ช่วงชั้นที่ 4 21-25 ปี เดือนละ 200 บาทต่อคน

ข้อที่ 9 สวัสดิการด้านการแต่งงาน คือ เจ้าบ่าวได้รับ 2,000 บาท เจ้าสาวได้รับ 2,000 บาท

ข้อที่ 10 สวัสดิการด้านการรักษาพยาบาลเมื่อเจ็บป่วยคินละ 50-300 บาท ไม่เกิน 12 คิน ต่อปี

ข้อที่ 11 สวัสดิการสำหรับผู้พิการหรือผู้ด้อยโอกาส รับเดือนละ 100 บาทต่อคน

ข้อที่ 12 สวัสดิการผู้สูงอายุตั้งแต่ 65 ปีขึ้นไป รับเดือนละ 100 บาท อายุตั้งแต่ 100 ปีขึ้นไป รับปีละ 10,000 บาท ต่อคน

ข้อที่ 13 สวัสดิการเสียชีวิตสูงสุดไม่เกิน 10,000 บาท ต่อคน

ข้อที่ 14 สวัสดิการเพิ่มเติม อาทิ ทุนประกอบอาชีพรายกลุ่ม ทุนประกอบอาชีพคนดิสริชมชน และทุนกู้ยืมเพื่อการศึกษา

จากการดำเนินงานเพื่อแก้ไขสภาพปัญหาหนี้สินครัวเรือนและสภาพปัญหาการไม่มีสวัสดิการของชาวบ้านในพื้นที่อย่างจริงจังและต่อเนื่อง ทำให้กองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลหนองสาหร่ายได้รับรางวัลองค์กรสวัสดิการชุมชน: ผู้สร้างสรรค์ความมั่นคงของมนุษย์ ตามแนวคิดของศาสตราจารย์ ดร. ปวย อึ้งภากรณ์ ด้านผลงานการจัดสวัสดิการชุมชนแบบองค์รวมหลากหลายมิติและสามารถเชื่อมโยงบูรณาการทรัพยากรจากหลากหลายแหล่งเพื่อแก้ไขปัญหาของสมาชิกได้อย่างมีประสิทธิภาพ พ.ศ. 2559 จนกลายเป็นหนึ่งในกองทุนต้นแบบด้านการจัดสวัสดิการชุมชนของประเทศไทย

กรณีตัวอย่างที่สี่ คือ หลักกติกาสวัสดิการของหมู่บ้านใหม่ไทยพัฒนา ตำบลหนองตะเคียนบอน อำเภอดอนจาน จังหวัดสระแก้วเกิดขึ้นครั้งแรก จากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันของชาวบ้าน พ.ศ. 2540 ต่อมาทางหมู่บ้านได้ตัดสินใจเข้าร่วมกระบวนการพัฒนาระบบธรรมนูญชุมชนกับทางมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ และ ศูนย์คุณธรรม (องค์การมหาชน) (อนุชา ทุมสุข, 2565) โดยบ้านใหม่ไทยพัฒนาได้มีการพัฒนาข้อกำหนดเพิ่มเติม

จนกลายเป็นธรรมเนียมชุมชนฉบับปัจจุบันที่มีรายละเอียดครอบคลุม 8 ด้านสำคัญ คือ ด้านความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ด้านการรักษาภูมิปัญญาวัฒนธรรม ด้านการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ด้านการเสริมสร้างรายได้ ด้านสุขภาพ ด้านการดำเนินชีวิตตามหลักศาสนา ด้านความรักความสามัคคี และด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรสิ่งแวดล้อม สำหรับหลักกติกาและทรัพยากรที่โดดเด่นและน่าสนใจของบ้านใหม่ไทยพัฒนา คือ การห้ามกางตาข่าย ตกเบ็ด และลงไปบ่อน้ำกินหรือบ่อน้ำสาธารณะของหมู่บ้าน การอนุรักษ์การใช้ภาษาอีสาน การห้ามสร้างความรำคาญในหมู่บ้านและงานประเพณี การทำปุยหมักชีวภาพใช้กันเองในครัวเรือน การห้ามแต่งกายไม่สุภาพเวลาไปวัด การห้ามยิงปืนกลางบ้าน การห้ามเปิดเครื่องเสียงเกิน 5 พุ่ม และการห้ามขับซิ่งเสียงดัง ทั้งนี้บ้านใหม่ไทยพัฒนาได้มีการใช้ศาลากลางบ้านและที่ทำการของผู้ใหญ่บ้านเป็นพื้นที่กลางที่เปิดโอกาสให้สมาชิกในชุมชนได้เข้ามาพูดคุยเพื่อถกเถียงเรื่องปัญหา ความต้องการ และความคิดเห็นระหว่างกันอย่างสร้างสรรค์โดยไม่ใช้อารมณ์จนนำไปสู่ความร้ายแรงและความแตกหัก อีกทั้งบ้านใหม่ไทยพัฒนายังมีการใช้ระบบตุลาการศาลอาวโสเพื่อควบคุมเวทีชุมชน หมายถึง การให้ผู้อาวโสในพื้นที่เข้ามาไกล่เกลี่ยเวลาที่พี่น้องในพื้นที่ผิดใจกันมา ท้ายที่สุดผู้ศึกษาเชื่อว่าการสร้างธรรมเนียมชุมชนภายใต้แนวคิดทุนทางสังคมบนฐานการจัดการทรัพยากรร่วมและการวิพากษ์ย่อมมีแนวโน้มที่จะสามารถสร้างการเจรจาเรื่องการจัดสรรทรัพยากรร่วม เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์สุขกับชาวบ้านในพื้นที่ทุกคนได้สำเร็จ

กรณีตัวอย่างสุดท้าย คือ หลักกติกาและทรัพยากรของชุมชนเกาะกลาง และชุมชนกุฎีจีน กรุงเทพมหานคร ทั้งนี้ชุมชนเกาะกลางและชุมชนกุฎีจีนต่างมีจุดร่วมสำคัญ คือ การกำหนดหลักกติกาและทรัพยากรเกี่ยวกับประเด็น เรื่อง ยาเสพติดในชุมชน โดยมีจุดมุ่งหมายสำคัญ คือ การสร้างความมั่นคงปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินให้กับสมาชิกในชุมชน ชุมชนทั้งสองมีข้อกำหนดว่า ถ้าหากสมาชิกในชุมชนติดยาเสพติดและปฏิเสธการเข้าสู่

กระบวนการบำบัด ครอบครัวของพวกเขาจะต้องแสดงความรับผิดชอบด้วยการให้สมาชิกผู้ที่ติดยาเสพติดย้ายออกไปจากชุมชน (แสน กิรตินวนันท์ และสิริยา รัตนช่วย, 2562) จากการดำเนินงานเพื่อแก้ไขสภาพปัญหาด้านยาเสพติดของชุมชนทั้งสอง พบว่า ชุมชนที่มีผู้นำและสมาชิกในชุมชนเคารพและยึดมั่นเรื่อง การบังคับใช้หลักกติกาและทรัพยากรชุมชน ล้วนส่งผลทางตรงต่อการเข้าสู่กระบวนการบำบัดของสมาชิกผู้ที่ติดยาเสพติดในทุกรายกรณี หรืออาจอนุมานได้ว่าสมาชิกในชุมชนทุกคนยอมกลับมาดำเนินชีวิตตามบรรทัดฐานของหลักกติกาและทรัพยากรชุมชนเพราะพวกเขาต้องการมีความมั่นคงทางด้านรายได้ด้านอาชีพ และด้านที่อยู่อาศัย

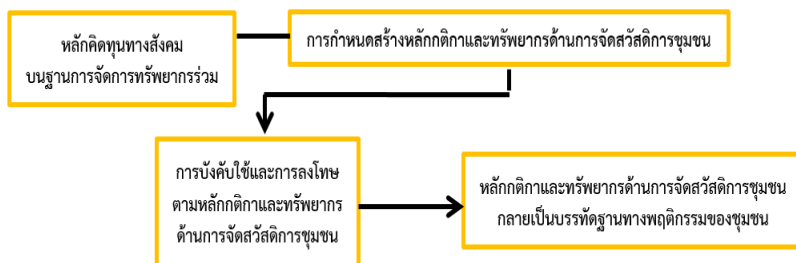
ทั้งนี้ผู้ศึกษามีความเชื่ออย่างหนักแน่นว่าชุมชนที่ปราศจากความเข้มแข็งหรือชุมชนที่มีผู้นำและสมาชิกในชุมชนไม่ได้ตระหนักถึงความสำคัญของการบังคับใช้หลักกติกาและบทลงโทษอย่างเคร่งครัดจะไม่สามารถบริหารจัดการกับประเด็นปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล หลักคิดทุนทางสังคมบนฐานการจัดการทรัพยากรร่วมจะสามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้จริงในชุมชนที่มีความเข้มแข็งเท่านั้น เนื่องด้วยหลักกติกาเกี่ยวกับการกระจายและการกระจายซ้ำทรัพยากรร่วมอย่างเป็นธรรมจะไม่สามารถขึ้นได้จริง ถ้าหากสมาชิกในชุมชนไม่มีความเชื่อมั่นในเป้าหมายร่วมของชุมชน ความรู้สึกเป็นเจ้าของ และความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

หลักคิดทุนทางสังคมบนฐานการจัดการทรัพยากรร่วมเป็นหลักคิดที่ตั้งอยู่บนรากฐานของรูปแบบการพัฒนาระบบทางเลือกหรือการพัฒนาจากล่างขึ้นบน เนื่องด้วยหลักคิดดังกล่าวพยายามสะท้อนให้สังคมเห็นว่าระบบกรรมสิทธิ์ในระดับจุลภาคหรือระบบกรรมสิทธิ์ชุมชนเป็นระบบกรรมสิทธิ์แบบปิดที่สามารถบริหารจัดการและแก้ไขประเด็นปัญหาต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรร่วมในแต่ละพื้นที่ได้จริง ถึงแม้ว่าในปัจจุบันชุมชนจะมีการลดขนาดและปรับเปลี่ยนรูปแบบไปตามพลวัตความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีและสื่อสารสนเทศ หากแต่ผู้ศึกษายังคงเชื่อว่าหลักคิดทุนทางสังคมบนฐาน

การจัดการทรัพยากรร่วมจะสามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้จริงในประเด็นปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรร่วมของชุมชน การจัดสวัสดิการชุมชน และนโยบายด้านการพัฒนาชุมชน トラบโดที่ภาครัฐและภาคเอกชนยังไม่สามารถกระจายและกระจายซ้ำผลประโยชน์จากระบบสวัสดิการสังคมได้อย่างครอบคลุมและทั่วถึง ชุมชนเข้มแข็งที่มีศักยภาพและความสามารถก็จำเป็นที่จะต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการกระจายและกระจายซ้ำทรัพยากรดังกล่าวผ่านรูปแบบการจัดสวัสดิการทางเลือกหรือการจัดสวัสดิการชุมชนดังเช่นที่เคยเป็นมา

ภาพที่ 3

แสดงความสัมพันธ์ระหว่างหลักคิดทุนทางสังคมบนฐานการจัดการทรัพยากรร่วมกับบทบาทการสร้างบรรทัดฐานการปฏิบัติตามหลักกติกาและทรัพยากร

ที่มา: การสังเคราะห์ข้อมูลของผู้ศึกษา.

หลักคิดทุนทางสังคมบนฐานการวิพากษ์กับบทบาทการสร้างเวทีแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเพื่อทบทวนและปรับปรุงหลักกติกาและทรัพยากร ผู้ศึกษาเห็นว่าประเด็น เรื่อง การจัดสวัสดิการชุมชน นั้นมีขอบเขตของเนื้อหาและรายละเอียดที่กว้างขวางกว่าการรับรู้ของผู้คนในสังคมโดยทั่วไป

เนื่องด้วยผู้ศึกษาเชื่อว่าการจัดสวัสดิการชุมชนมีความหมายที่ครอบคลุมถึง ชุมความรู้ ชุมความคิด ชุมความเชื่อ ชุมค่านิยม ชุมจริยธรรม และชุดแบบแผนทางพฤติกรรมของสมาชิกในชุมชนที่ดำรงอยู่ภายใต้อิทธิพลของโครงสร้างการจัดสวัสดิการชุมชน หรืออาจกล่าวได้อีกนัยหนึ่งว่าผู้ศึกษาเชื่อว่าหลักกติกาและทรัพยากรด้านการจัดสวัสดิการชุมชนเป็นเครื่องมือหรือกลไกที่มีความสำคัญอย่างมากต่อการกำหนดสร้างบรรทัดฐานของชุมชน

ในทางเดียวกัน หลักกติกาและทรัพยากรจะเข้าไปมีบทบาทสำคัญต่อการกำหนดสร้างพื้นที่แห่งความรู้ของชุมชน ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีการหน้าที่สำคัญ คือ การควบคุมและตรวจสอบความถูกต้อง ความชอบธรรม และความดีงามของชุมชน หรืออาจกล่าวได้อีกนัยหนึ่งว่าสมาชิกในชุมชนทุกคนล้วนดำเนินชีวิตประจำวันอยู่ภายใต้วาทกรรมและอำนาจของหลักกติกาและทรัพยากรชุมชน ซึ่งเปรียบเสมือนกับฝุ่นละอองที่ลอยลอยและกระจัดกระจายอยู่ทั่วทุกแห่งหนในชุมชน อาจกล่าวได้โดยสรุปว่าพลังอำนาจในปัจจุบันไม่จำเป็นต้องถูกบังคับใช้ในรูปแบบของกฎหมายบ้านเมืองเสมอไป เนื่องจากพลังอำนาจสามารถแทรกตัวอยู่ภายใต้หลักกติกาและทรัพยากรหรือธรรมานุวัตรระดับจุลภาคได้เช่นกัน (Foucault, 1977, อ้างถึงใน กิตติพัฒน์ นนทปัทมเดช, 2550) ทั้งนี้ภายหลังจากการที่สมาชิกในชุมชนได้นำหลักกติกาและทรัพยากรมาใช้ควบคุมแบบแผนชีวิตของพวกเขาเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ทันใดนั้นชุมชนก็จะทำการแปรเปลี่ยนสถานะเป็นชุมชนแห่งการจ้องจับผิด หมายถึง สภาวะการณ์ที่สมาชิกในชุมชนพยายามจับผิดผู้ที่ไม่ยอมปฏิบัติตามหลักกติกาและทรัพยากรของชุมชน หรืออาจกล่าวได้อีกนัยหนึ่งว่าสมาชิกในชุมชนพยายามสอดส่องและตรวจตราสมาชิกที่กระทำความผิดราวกับว่าเป็นกรรมการเกมกีฬาที่นั่งอยู่บนหอคอยสังเกตการณ์ ทั้งนี้ระบบคิดดังกล่าวได้ถูกนำมาประยุกต์ใช้เป็นเทคนิคสำหรับสังเกตการณ์พฤติกรรมของสมาชิกในชุมชน โดยสมาชิกในชุมชนจะสามารถมองเห็นพฤติกรรมและการกระทำของกันและกันได้ตลอดเวลา ส่งผลให้สมาชิกในชุมชนเกิดความรู้สึกว่าตนเองกำลังถูกจับผิดอยู่และเริ่มเกิดความ

เกรงกลัวต่อการแสดงพฤติกรรมที่ผิดแปลกไปจากหลักกติกาและทรัพยากรที่เป็นบรรทัดฐานของชุมชน

ดังนั้นจึงอาจอนุมานได้ว่าสมาชิกในชุมชนไม่สามารถแน่ใจได้ว่าสมาชิกในชุมชนคนอื่นๆ กำลังจ้องมองพวกเขาอยู่หรือไม่ ด้วยเหตุนี้สมาชิกในชุมชนจึงจำเป็นต้องสร้างภาพโน้ตชนหรือจินตนาการว่าพวกเขานั้นกำลังถูกจ้องมองอยู่ตลอดเวลา จากสภาวะการณ์ดังกล่าวล้วนส่งผลทางตรงให้พวกเขาต้องพยายามควบคุมร่างกายและจิตใจของตนเองให้อยู่ภายใต้หลักกติกาและทรัพยากรชุมชนอย่างเคร่งครัดเสมือนกับว่าดวงตาอันเคร่งขรึมหรือดวงตาสับประตของสมาชิกในชุมชนคนอื่นๆ กำลังจ้องมองมาที่พวกเขาอยู่จริงๆ ทั้งนี้ ผู้ศึกษาเห็นว่าการหน้าที่ของชุมชนแห่งการจ้องจับผิดคงไม่ต่างอะไรกับกล้องวงจรปิดออนไลน์ที่ถูกนำมาใช้เพื่อป้องกันการทำความผิดและเป็นหลักฐานสำคัญสำหรับการเอาผิดทางกฎหมาย สำหรับพลังอำนาจของโครงสร้างการจัดสวัสดิการชุมชนนั้นคงเป็นอะไรไปไม่ได้นอกจากสายตาของคณะกรรมการและชาวบ้านในพื้นที่ ซึ่งเปรียบเสมือนกับกล้อง CCTV ที่คอยควบคุมและสอดส่องพฤติกรรมของสมาชิกกลุ่มที่ไม่ยอมปฏิบัติตามธรรมนูญของกลุ่ม เพื่อนำไปสู่กระบวนการลงโทษผู้กระทำความผิดในฐานะผู้เบียดเบียน ซึ่งมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องถูกแก้ไขพฤติกรรมเพื่อทำให้พวกเขากลับคืนมาสู่ภาวะของความเป็นปกติตามความต้องการของหลักกติกาให้ได้ อย่างไรก็ตามหลักกติกาและทรัพยากรที่ดีควรมาจากการวิพากษ์วิจารณ์ร่วมกันจนตกผลึกเป็นหลักกติกาออกมาบังคับใช้โดยที่ไม่ทำให้สมาชิกในชุมชนรู้สึกอึดอัดที่จะยอมรับและปฏิบัติตามมากกว่าการสร้างความจำยอมและความเกรงกลัวต่อการจ้องจับผิดเพียงเท่านั้น

ในส่วนของผู้ศึกษาเห็นว่าหลักกติกาและทรัพยากรภายใต้โครงสร้างการจัดสวัสดิการชุมชนได้ทำการแสดงอำนาจด้วยวิธีการควบคุมและกำกับร่างกายและจิตใจของสมาชิกในชุมชนโดยตรง ขณะเดียวกันโครงสร้างการจัดสวัสดิการชุมชนดังกล่าวก็ได้เข้ามาเป็นกลไกในการกำกับวิถีชีวิตของชาวบ้านทางอ้อมด้วยเช่นกัน สำหรับตัวอย่างที่เป็นรูปธรรม คือ การกำกับด้วยวิธีการ

ปลูกฝังจิตสำนึกและองค์ความรู้บางประการให้กับสมาชิกในชุมชน อาทิ องค์ความรู้เกี่ยวกับกองทุนสวัสดิการชุมชน องค์ความรู้เกี่ยวกับทุนชุมชน องค์ความรู้เกี่ยวกับวิสาหกิจชุมชน องค์ความรู้เกี่ยวกับธนาคารและสถาบันการเงินชุมชน องค์ความรู้เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชน รวมไปถึงองค์ความรู้เกี่ยวกับการเคารพและการปฏิบัติตามธรรมเนียมชุมชน

ทั้งนี้ผู้ศึกษาเห็นว่าองค์ความรู้ดังกล่าวจะทำให้สมาชิกในชุมชนหันกลับมาสนใจและใส่ใจเรื่องระเบียบวินัยของตนเองมากขึ้นโดยไม่ต้องอาศัยการบีบบังคับจากสถาบันทางสังคม สอดคล้องกับการดำเนินงานของกลุ่มสวัสดิการออมทรัพย์ที่มีหลักกติกาและทรัพยากรว่าสมาชิกทุกคนต้องนำเงินฝากมาร่วมกัน สมาชิกทุกคนต้องยึดมั่นในหลักคุณธรรม รวมไปถึงสมาชิกทุกคนต้องมุ่งมั่นและให้ความสำคัญกับการบริหารจัดการกลุ่มบนพื้นฐานของหลักธรรมาภิบาล ด้วยเหตุนี้หลักกติกาและทรัพยากรดังกล่าวจึงถูกปฏิบัติตามจนเป็นปกติด้วยความมีระเบียบวินัยของสมาชิกกลุ่ม เมื่อถึงเวลาสะสมเงินฝาก สมาชิกทุกคนก็จะต้องนำเงินมาร่วมกัน เมื่อทุกคนนำเงินมาร่วมกัน กลุ่มสวัสดิการออมทรัพย์ก็จะมีพลังอำนาจในการกระจายและกระจายซ้ำสวัสดิการและเงินกู้ยืมได้ หรืออาจกล่าวได้อีกนัยหนึ่งว่าโครงสร้างของกลุ่มสวัสดิการออมทรัพย์พยายามเข้ามาควบคุมระเบียบวินัยของสมาชิกกลุ่มด้วยวิธีการทำให้สมาชิกทุกคนยอมรับเงื่อนไขและปฏิบัติตามหลักกติกาและทรัพยากรของกลุ่ม อาทิ หลักกติกาเกี่ยวกับการฝากเงินสะสม หลักกติกาเกี่ยวกับการเข้าร่วมประชุม หลักกติกาเกี่ยวกับการเสนอชื่อคณะกรรมการควบคุมและตรวจสอบบัญชีของกลุ่ม หลักกติกาเกี่ยวกับการลงโทษสมาชิกกลุ่มที่กระทำความผิด รวมไปถึงหลักกติกาเกี่ยวกับการเลือกตั้งคณะกรรมการบริหารจัดการกลุ่ม สำหรับสมาชิกที่ไม่ปฏิบัติตามธรรมเนียมของกลุ่ม พวกเขาจะถูกพิจารณาว่าเป็นผู้แปลกแยกหรือเป็นชั่วตรงข้ามกับสมาชิกคนอื่นๆ ส่งผลให้พวกเขาไม่ได้รับการพิจารณาจากคณะกรรมการเมื่อพวกเขาต้องการใช้สิทธิประโยชน์ในการเข้าถึงแหล่งสวัสดิการต่างๆ ของกลุ่ม จากสภาวะการณ์ข้างต้นทำให้สมาชิกกลุ่มต้องพยายาม

ควบคุมร่างกายและจิตใจของตนเองให้อยู่ภายใต้โอวาทของหลักกติกาและ
ทรัพยากร หลักกติกาและทรัพยากรได้ใช้พลังอำนาจเข้าไปกระทำการกับ
จิตวิญญาณของสมาชิกกลุ่มเพื่อให้สมาชิกกลุ่มเกิดบทเรียนและปฏิบัติตาม

อย่างไรก็ตาม ผู้ศึกษาเห็นว่าความเคยชินในการปฏิบัติตามหลักกติกา
และทรัพยากรแบบเดิมๆ เป็นระยะเวลายาวนานหลายทศวรรษ อาจทำให้
สมาชิกในชุมชนเพิกเฉยต่อการทบทวนและการปกป้องตัวเองด้วยวิธีการ
ตั้งคำถามถึงความเหมาะสม ความสมเหตุสมผล ความชอบธรรม ความเป็น
ปัจจุบัน และความถูกต้องของหลักกติกาและบทลงโทษต่างๆ ที่ดำรงอยู่ใน
ชุมชน ด้วยเหตุนี้ ผู้ศึกษาจึงเห็นว่าสมาชิกในชุมชนควรหันมาให้ความสำคัญกับ
การกำหนดสร้างเวทีชุมชนหรือปริมณฑลสาธารณะ เพื่อเปิดโอกาสให้กลุ่มผู้นำ
ชุมชน กลุ่มสมาชิกในชุมชน และกลุ่มภาคีเครือข่ายได้ทำการทบทวนและ
วิพากษ์วิจารณ์หลักกติกาและทรัพยากรในชุมชนอย่างเปิดเผย กระบวนการ
สนทนาเป็นกระบวนการที่มีความสำคัญอย่างมากต่อการแสดงความคิดเห็นและ
ความต้องการของกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกกลุ่มในชุมชน หากแต่พวกเขา
จะต้องไม่หลงลืมข้อปฏิบัติที่เป็นเงื่อนไขสำคัญของการแลกเปลี่ยนทางความคิด
ในพื้นที่สาธารณะ คือ การอภิปรายโต้เถียงบนพื้นฐานของความเท่าเทียม
การยอมรับความคิดเห็นที่ดีกว่าอย่างมีเหตุผล รวมไปถึงการเปิดโอกาสให้มี
การวิพากษ์วิจารณ์อย่างมีอุดมคติ

จากหลักการและเหตุผลในข้างต้น ล้วนมีความสอดคล้องกับหลักคิด
ทุนทางสังคมบนฐานการวิพากษ์ ซึ่งถือได้ว่าเป็นหนึ่งในหลักคิดที่มีความเชื่อ
อย่างหนักแน่นว่าชุมชนไม่ควรถูกขับเคลื่อนไปด้วยการกำกับของหลักคิดทุนทาง
สังคมบนฐานความไว้วางใจเพียงเท่านั้น หากแต่ชุมชนควรถูกขับเคลื่อนด้วย
การต่อสู้ทางความคิดจากมุมมองที่มีความแตกต่างหลากหลาย เนื่องจากองค์
ความรู้ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องชุมชนวิพากษ์ไม่ควรเป็นสิ่งที่ถูกทำให้เชื่อแบบตายตัวหรือ
เป็นไปในลักษณะของชุมชนเชิงอุดมคติที่กำกับให้มองแค่ภาพความสวยงามของ
ชุมชนเพียงเท่านั้น เพราะในสภาพความจริงแล้วกลุ่มผู้นำชุมชน กลุ่มสมาชิกใน

ชุมชน และกลุ่มภาคีเครือข่ายที่ทำงานร่วมกับชุมชนก็ยังคงเป็นปฏิกชนที่เต็มไปด้วยความสัมพันธ์เชิงบวก ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ความโกรธ ความลุ่มหลง ความเห็นแก่ตัว รวมไปถึงอำนาจและผลประโยชน์ที่มีความสลับซับซ้อนกันอย่างปฏิเสธไม่ได้

หลักคิดทุนทางสังคมบนฐานการวิพากษ์เชื่อว่ากระบวนการวิพากษ์วิจารณ์เป็นช่องทางสำคัญที่นำไปสู่การทบทวนและการวิเคราะห์โครงสร้างความสัมพันธ์เชิงอำนาจในชุมชน ซึ่งมีเนื้อหาและรายละเอียดที่ครอบคลุมไปถึงหลักกติกาและทรัพยากรของชุมชนที่ถูกกำกับและกระทำผ่านชุมชนเจ้าพ่อหรือกลุ่มอิทธิพลบางกลุ่มในชุมชนที่ค้ำประกันผลประโยชน์ของตนเองและพวกพ้องเป็นสำคัญ อาจกล่าวได้โดยสรุปว่าจุดมุ่งหมายสำคัญของหลักคิดทุนทางสังคมบนฐานการวิพากษ์ คือ การรื้อสร้างสถานการณ์ความขัดแย้งและความไม่เป็นธรรมที่เป็นเงื่อนไขเพื่อนำไปสู่การสร้างสภาวะของความเข้าใจที่เป็นความจริง

ในทิศทางที่ใกล้เคียงกัน กระบวนการวิพากษ์วิจารณ์หลักกติกาและทรัพยากรในชุมชนควรมีองค์ประกอบสำคัญ 3 ประการ (Habermas, 1979, อ้างถึงใน กิตติพัฒน์ นนทปัทมเดช, 2550) ดังนี้

องค์ประกอบข้อที่ 1 คือ ความจริง หมายถึง การที่ผู้นำชุมชน สมาชิกในชุมชน และกลุ่มภาคีเครือข่ายพยายามมุ่งเน้นและ ให้ความสำคัญกับเนื้อหาและรายละเอียดของเรื่องราวที่ต้องการสื่อสารผ่านเวทีชุมชนว่าเป็นข้อเท็จจริงที่ถูกต้องและตรงกับสภาพความเป็นจริงที่เชื่อมโยงไปสู่ประเด็น เรื่องการจัดสวัสดิการชุมชน อาทิ ชุดความจริงเกี่ยวกับความต้องการของสมาชิกในชุมชน ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน ความเป็นธรรมของหลักกติกาด้านการจัดสวัสดิการชุมชน ความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำกับสมาชิกในชุมชน ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับกลุ่มภาคีเครือข่าย รวมไปถึงภูมิปัญญา วัฒนธรรมประเพณี และองค์ความรู้ของชุมชน

องค์ประกอบข้อที่ 2 คือ ความสามารถในการสื่อสาร หมายถึง การที่ผู้นำชุมชน สมาชิกในชุมชน และกลุ่มภาคีเครือข่ายพยายามมุ่งเน้นและให้ความสำคัญกับวิธีการพูดสื่อสารความหมายของข้อมูลผ่านเวทีชุมชน เพื่อให้ทั้งกลุ่มคน 3 กลุ่มสามารถเข้าใจในสิ่งที่พวกเขาต้องการสื่อสารระหว่างกันได้ อย่างกระฉ่างชัดโดยไม่บิดเบี้ยวไปจากความตั้งใจของพวกเขา

องค์ประกอบข้อที่ 3 คือ ความถูกต้อง หมายถึง การที่ผู้นำชุมชน สมาชิกในชุมชน และกลุ่มภาคีเครือข่ายพยายามมุ่งเน้นและให้ความสำคัญกับการกำหนดสร้างหลักกติกาและทรัพยากรชุมชนด้วยวิธีการสนทนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้โดยปราศจากการยึดหลักการและเหตุผลของคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเป็นศูนย์กลาง ผู้ศึกษาเชื่อว่าหลักกติกาและทรัพยากรชุมชนที่ดีไม่สามารรถเกิดขึ้นได้จากการสะท้อนตรรกะและมุมมองของคนในชุมชนเพียงแค่กลุ่มเดียว ด้วยเหตุนี้ ผู้ศึกษาจึงเห็นด้วยกับการทำให้ประเด็น เรื่อง การจัดสวัสดิการชุมชน เข้าไปอยู่ในการรับรู้ของชาวบ้านในพื้นที่ให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ เพื่อนำไปสู่กระบวนการวิพากษ์วิจารณ์ที่มีจุดมุ่งหมายสำคัญ คือ การกำหนดสร้างหลักกติกาและทรัพยากรด้านการจัดสวัสดิการชุมชนที่มีความเป็นธรรมและน่าเชื่อถือ

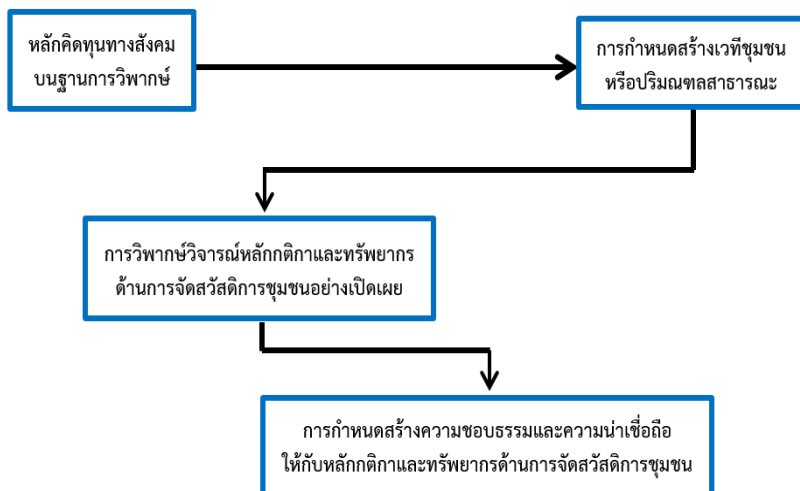
ในท้ายที่สุด ผู้ศึกษาเห็นว่าผู้นำชุมชน สมาชิกในชุมชน และกลุ่มภาคีเครือข่ายควรทำความเข้าใจร่วมกันว่าไม่มีหลักกติกาและทรัพยากรหรือธรรมเนียมแห่งกฎเกณฑ์ข้อใดที่เป็นความจริงหรือผิดไปจากความจริงตลอดกาล เนื่องจากหลักกติกาและทรัพยากรทุกประเภทบนโลกใบนี้ล้วนอยู่ภายใต้พลวัตของการเปลี่ยนแปลง ด้วยเหตุนี้ผู้ศึกษาจึงเห็นว่าผู้นำชุมชน สมาชิกในชุมชน และกลุ่มภาคีเครือข่ายไม่ควรไปยึดติดว่าหลักกติกาข้อใดข้อหนึ่งจะต้องคงอยู่ไปตลอดกาล เพราะแท้ที่จริงแล้วหลักกติกาและทรัพยากรเพียงแค่ ชุดเดียว ไม่สามารถเป็นตัวแทนที่จะอธิบายทุกสิ่งทุกอย่างที่เกิดขึ้นในชุมชนได้ตลอดไป ทุกคนควรทำความเข้าใจว่าไม่มีหลักกติกาและทรัพยากรข้อใดที่แน่นอนตายตัว โดยไม่มีการเปลี่ยนแปลง ไม่มีหลักกติกาและทรัพยากรชุมชนใดที่มั่นคงถาวร

หลักกติกาและทรัพยากรชุมชนล้วนเปลี่ยนแปลงความหมายไปตามการตีความจากสิ่งต่างๆ ที่เกิดขึ้นทั้งภายในและภายนอกชุมชน อาทิ สถานการณ์โลก บริบทประเทศ บริบทชุมชน ความรู้สึกของสมาชิกในชุมชน และประสบการณ์ของสมาชิกในชุมชน

ดังนั้นพวกเขาจึงควรหันมาให้ความสำคัญกับการทบทวน การปรับปรุงแก้ไข รวมไปถึงการพัฒนาเนื้อหาและรายละเอียดของหลักกติกาและทรัพยากรให้สอดคล้องและเหมาะสมกับบริบทการเปลี่ยนแปลงที่ชุมชนสามารถกำหนดทิศทางได้ ควบคุมได้ เลือกได้ และจัดการเปลี่ยนแปลงให้เป็นแบบค่อยเป็นค่อยไปได้ ด้วยวิธีการส่งเสริมและสนับสนุนให้สมาชิกในชุมชนทุกคนได้เกิดการเรียนรู้ การเปลี่ยนแปลง และการปรับตัวไปพร้อมๆ กันโดยไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง

ภาพที่ 4

แสดงความสัมพันธ์ระหว่างหลักคิดทุนทางสังคมบนฐานการวิพากษ์กับบทบาทการสร้างเวทีแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเพื่อทบทวนและปรับปรุงหลักกติกาและทรัพยากร

ที่มา: การสังเคราะห์ข้อมูลของผู้ศึกษา.

กระบวนการจัดการสวัสดิการชุมชนภายใต้แนวคิด

ทุนทางสังคมในเชิงอุดมคติ

จากการศึกษาเอกสารและทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับกรอบแนวคิดทุนทางสังคมในการจัดสวัสดิการชุมชน ทำให้ผู้ศึกษาค้นพบว่าการจัดสวัสดิการชุมชนไม่สามารถดำรงอยู่ได้โดยปราศจากแนวคิดทุนทางสังคม เนื่องจากผู้ศึกษาเห็นว่าแนวคิดทุนทางสังคมเป็นบรรทัดฐานของการปฏิบัติการทางวินัยที่เชื่อมโยงไปสู่การจัดสวัสดิการชุมชนเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้กับสมาชิกในชุมชน ทั้งนี้ผู้ศึกษาเห็นว่าการจัดสวัสดิการชุมชน หมายถึง แนวความคิด

และกิจกรรมที่เกิดขึ้นจากความร่วมมือกันของกลุ่มผู้นำชุมชน กลุ่มสมาชิกในชุมชน และกลุ่มภาคีเครือข่ายทั้งภายในและภายนอกชุมชน โดยมีจุดมุ่งหมายสำคัญ คือ การกำหนดสร้างหลักประกันและความมั่นคงในชีวิตให้กับสมาชิกในชุมชน การสร้างภูมิคุ้มกันและการเสริมพลังอำนาจให้กับสมาชิกในชุมชน รวมไปถึงการดูแลซึ่งกันและกันตั้งแต่เกิดจนตายบนพื้นฐานของความเอื้ออาทรต่อกันของสมาชิกในชุมชน โดยมีรูปแบบการบริหารจัดการอยู่ภายใต้ความร่วมมือและความรับผิดชอบร่วมกันของชุมชน ตลอดจนมีสมาชิกในชุมชนเป็นผู้รับผลประโยชน์จากการกระจายสวัสดิการในด้านต่างๆ เพื่อตอบสนองต่อความต้องการมีคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ที่ดีของสมาชิกในชุมชน อาทิ กองทุนสวัสดิการชุมชน กองทุนฌาปนกิจ กลุ่มสัจจะออมทรัพย์เพื่อการผลิตรวมไปถึงกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมชุมชน

ด้วยเหตุนี้ผู้ศึกษาจึงเชื่อว่าการจัดสวัสดิการชุมชนมีเนื้อหาและรายละเอียดที่ครอบคลุมไปถึงการพัฒนาคุณภาพชีวิตในระดับชุมชน อันหมายถึง กระบวนการสร้างความสมดุลระหว่างการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้กับสมาชิกในชุมชน ซึ่งสามารถพิจารณาได้จากการนำสวัสดิการชุมชนมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตด้านการศึกษา ด้านสุขภาพอนามัย ด้านที่อยู่อาศัย ด้านรายได้และการประกอบอาชีพ และด้านสิทธิเสรีภาพ กับการพัฒนาคุณภาพของบริบทแวดล้อมในชุมชน ซึ่งสามารถพิจารณาได้จากการนำสวัสดิการชุมชนมาประยุกต์ใช้เพื่อพัฒนาชุมชนในมิติต่างๆ อาทิ การจัดการสิ่งแวดล้อมของชุมชน การสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน รวมไปถึงการกำหนดสร้างธรรมาภิบาลและความเป็นธรรมในชุมชน

ในอีกมุมหนึ่ง จากการศึกษาและทำความเข้าใจเกี่ยวกับกรอบแนวคิดการจัดสวัสดิการชุมชนภายใต้แนวคิดทุนทางสังคมยังทำให้ผู้ศึกษา พบว่าองค์ความรู้เกี่ยวกับทุนทางสังคมมีลักษณะเป็นอนุภาคขนาดเล็กที่สามารถแปรสภาพและเปลี่ยนแปลงได้ตามกาลเวลา สถานที่ รวมไปถึงบริบทของชุมชน ซึ่งดำรงอยู่คู่ขนานกับการดำเนินชีวิตของสมาชิกในชุมชน หรืออาจกล่าวได้อีก

นัยหนึ่งว่า จากการศึกษาวิจัยเอกสารและทบทวนวรรณกรรมในครั้งนี้ ทำให้ผู้ศึกษาเกิดความตระหนักว่าชุดของความรู้ไม่ได้เกิดขึ้นมาอย่างเป็นทางการจากสถาบันทางสังคมเพียงเท่านั้น หากแต่ในสภาพความเป็นจริงแล้วชุดความรู้สามารถเกิดขึ้นได้จากทุกตำแหน่งแห่งหน แม้ว่าจะเป็นหน่วยย่อยขนาดเล็กที่สุดของสังคมแบบสถาบันครอบครัวหรือชุมชนก็สามารถกำหนดสร้างชุดความรู้ของตัวเองขึ้นมาได้ สอดคล้องกับแนวทางการจัดสวัสดิการสังคมบนฐานคิดทางสายที่สามหรือระบบสวัสดิการสังคมแบบพหุลักษณะที่ได้รับอิทธิพลทางความคิดมาจากแนวคิดเรื่องสิทธิมนุษยชน ทูทางสังคม และหุ้นส่วนทางสังคม ส่งผลให้ภาครัฐพยายามเปิดโอกาสให้กลุ่ม ชุมชน ภาคเอกชน ภาคการศึกษา และภาคประชาสังคมได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดสวัสดิการสังคมของประเทศ เนื่องจากระบบสวัสดิการสังคมแบบพหุลักษณะมีแนวคิดพื้นฐานว่าการจัดสวัสดิการสังคมที่ดีไม่ควรผูกขาดบทบาทด้านการจัดสวัสดิการไว้กับภาครัฐแค่เพียงผู้เดียว (ระพีพรรณ คำหอม, 2551; 2557) แต่ควรเป็นการสร้างความร่วมมือระหว่างหุ้นส่วนทางสังคมเพื่อจัดสวัสดิการให้เหมาะสมกับสภาพปัญหาและความต้องการที่หลากหลายของประชาชนในแต่ละบริบทพื้นที่มากกว่า

สำหรับตัวอย่างที่เป็นรูปธรรม คือ ชุดความรู้ที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มสังคม ออมทรัพย์เพื่อการผลิต สถาบันการเงินชุมชน กลุ่มวิสาหกิจชุมชน กองทุนฌาปนกิจ และกองทุนสวัสดิการชุมชน ทั้งนี้ผู้ศึกษาเห็นว่าชุดความรู้อาจเป็นไปในรูปแบบของจิตใต้สำนึกว่าทรัพยากรร่วมที่สมาชิกในกลุ่มทุกคนนำมารวมกันนั้นไม่ได้เป็นของคนใดคนหนึ่ง ทรัพยากรร่วมดังกล่าวเป็นของสมาชิกทุกคน ดังนั้น ถ้าสมาชิกทุกคนต้องการสร้างความรักและความสามัคคีให้กับกลุ่มสมาชิกทุกคนก็ต้องช่วยกันรักษาและปกป้องทรัพยากรร่วมไว้ เพื่อไม่ให้ใครมาคดโกงเอาทรัพยากรเหล่านี้ไปเป็นของตนเองและพวกพ้อง ในสภาพความเป็นจริงแล้วถ้าหากมีการคดโกงหรือการเอารัดเอาเปรียบเกิดขึ้น ทุกสิ่งทุกอย่างที่ทุกกลุ่มพยายามสร้างขึ้นมา ก็จะล่มสลายและพังทลายลงทันที ด้วยเหตุนี้สมาชิกทุกคนจึงต้องช่วยกันสอดส่องดูแลทรัพยากรร่วมควบคู่ไปกับการหาวิธี

จัดการกับคนที่คดโกงและปลุกฝังจิตสำนึกให้ทุกคนมีความรับผิดชอบต่อทรัพยากรร่วมของกลุ่ม

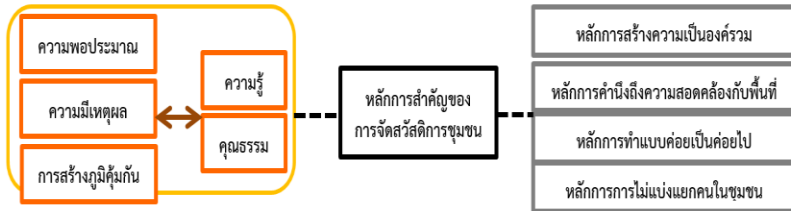
ในทางเดียวกัน การจัดสวัสดิการชุมชนภายใต้แนวคิดทุนทางสังคมในบริบทของประเทศไทย ยังมีความเชื่อมโยงกับแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งเป็นแนวความคิดที่เกิดขึ้นจากการตระหนักถึงผลกระทบที่เป็นผลพวงมาจากการพัฒนากระแสหลักในมิติต่างๆ อาทิ การเพิ่มระยะห่างระหว่างกลุ่มคนรวยกับกลุ่มคนยากจน การกระจายทรัพยากรอย่างไม่เป็นธรรม การถูกกลืนกินทางอัตลักษณ์และวัฒนธรรมท้องถิ่น และการสร้างค่านิยมการบริโภคเกินตัว ทั้งนี้การพัฒนาตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงมีแนวคิดพื้นฐานว่า กระบวนการพัฒนาควรตั้งอยู่บนหลักทางสายกลางและความไม่ประมาท (กรมการพัฒนาชุมชน, 2555) โดยทุกภาคส่วนควรคำนึงถึงความพอประมาณ (ห่วงที่ 1) หมายถึง การคำนึงถึงความพอดีตามความจำเป็นและความเหมาะสมกับตนเอง ชุมชน สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมประเพณี ความมีเหตุผล (ห่วงที่ 2) หมายถึง การตัดสินใจอย่างรอบคอบตามหลักการและเหตุผล อาทิ หลักวิชาการ หลักกฎหมาย หลักจริยธรรม และหลักศีลธรรมอันดีงาม รวมไปถึงการสร้างภูมิคุ้มกัน (ห่วงที่ 3) หมายถึง การเตรียมความพร้อมและการปรับตัวเพื่อรับมือกับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และเทคโนโลยี ควบคู่ไปกับการใช้ความรู้ (เงื่อนไขที่ 1) หมายถึง การหมั่นศึกษาและทำความเข้าใจความรู้ทุกแขนงอย่างเป็นองค์รวมเพื่อนำมาประยุกต์ใช้ในการวางแผนการดำเนินชีวิต และคุณธรรม (เงื่อนไขที่ 2) หมายถึง การมุ่งเน้นและให้ความสำคัญกับคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต ความอดทน และความเพียรในการดำเนินชีวิตด้วยสติปัญญา

จากเนื้อหาและรายละเอียดเกี่ยวกับหลักคิดเศรษฐกิจพอเพียงในช่วงต้น ล้วนมีความสอดคล้องกับหลักการสำคัญของการจัดสวัสดิการชุมชน (สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน, 2552) ดังนี้ คือ หลักการสร้างความเป็นองค์รวม หมายถึง การเชื่อมโยงทุกกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการจัดสวัสดิการชุมชน

เข้าหากันอย่างเป็นองค์กรรวม อาทิ การเชื่อมโยงสมาชิกในชุมชนกับสิ่งแวดล้อม ด้วยกิจกรรมการอนุรักษ์แหล่งน้ำและแหล่งอาหารในชุมชน การเชื่อมโยงสมาชิกในชุมชนทุกช่วงวัยด้วยกิจกรรมการถ่ายทอดองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น รวมไปถึงการเชื่อมโยงกำไรส่วนหนึ่งของสถาบันการเงินชุมชนและกลุ่มวิสาหกิจชุมชนในพื้นที่มาช่วยสมทบทุนให้กับกองทุนสวัสดิการชุมชน หลักการคำนึงถึงความสอดคล้องกับพื้นที่ หมายถึง การจัดสวัสดิการชุมชนโดยคำนึงถึงความพอดีตามความจำเป็นและความเหมาะสมกับวิถีชีวิตของสมาชิกในชุมชน ต้นทุนต่างๆ ที่เป็นรากเหง้าของชุมชน สภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน และเป้าหมายของชุมชน หลักการทำแบบค่อยเป็นค่อยไป หมายถึง การจัดสวัสดิการชุมชนบนรากฐานของความสมดุลระหว่างความรู้กับคุณธรรม เนื่องด้วยการเร่งสร้างความเติบโตของสวัสดิการชุมชนต่างๆ ที่สมาชิกในชุมชนยังไม่มีจิตสำนึกของการช่วยเหลือเกื้อกูลและการเฉลี่ยทุกข์เฉลี่ยสุขย่อมนำมาซึ่งการพังทลายของระบบสวัสดิการชุมชน รวมไปถึงหลักการไม่แบ่งแยกคนในชุมชน หมายถึง การสร้างหลักประกันและความมั่นคงในชีวิตให้กับสมาชิกในชุมชน การสร้างภูมิคุ้มกันและการเสริมพลังอำนาจให้กับสมาชิกในชุมชน รวมไปถึงการดูแลซึ่งกันและกัน ตั้งแต่เกิดจนตายบนพื้นฐานของความเอื้ออาทรต่อกันของสมาชิกในชุมชนทุกคนอย่างเป็นธรรมชาติ

ภาพที่ 5

แสดงความเชื่อมโยงของแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงกับหลักการจัดสวัสดิการชุมชนภายใต้แนวคิดทุนทางสังคม

ที่มา: กรมการพัฒนาชุมชน, 2555 และ สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน, 2552.

ยิ่งไปกว่านั้น จากการศึกษาเอกสารและทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับการจัดสวัสดิการชุมชนภายใต้แนวคิดทุนทางสังคมยังทำให้ผู้ศึกษาค้นพบว่า ในปัจจุบันแนวคิดทุนทางสังคมได้เกิดช่องว่างแห่งความแตกต่างในเชิงหลักการท่ามกลางกลุ่มนักคิดหลากหลายกลุ่ม ตัวอย่างเช่น กลุ่มนักคิดที่นำเสนอหลักคิดทุนทางสังคมบนฐานความไว้วางใจ ที่มีความเชื่ออย่างหนักแน่นว่าความไว้วางใจจะเข้าไปมีส่วนสำคัญต่อการส่งเสริมและสนับสนุนให้ชุมชนและภาคีเครือข่ายเกิดความเข้มแข็งจนสามารถประสานความร่วมมือกันเพื่อสร้างโครงสร้างการจัดสวัสดิการชุมชนได้สำเร็จ อาจกล่าวได้ว่านักคิดกลุ่มนี้มีความเชื่อว่าหลักคิดทุนทางสังคมบนฐานความไว้วางใจจะเข้ามามีบทบาทสำคัญต่อการเชื่อมโยงและการประสานความร่วมมือในลักษณะของเครือข่ายสวัสดิการชุมชนที่มีปฏิสัมพันธ์อยู่บนพื้นฐานของความไว้วางใจซึ่งกันและกัน การพึ่งพาอาศัยกันซึ่งกันและกัน รวมไปถึงการแลกเปลี่ยนทรัพยากรซึ่งกันและกัน

นักคิดกลุ่มดังกล่าวมีแนวคิดพื้นฐานว่าเครือข่ายสวัสดิการชุมชนควร มุ่งเน้นและให้ความสำคัญกับการกำหนดสร้างความสัมพันธ์กับทางภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคการศึกษา รวมไปถึงภาคประชาสังคมทั้งภายในและภายนอก

ประเทศ โดยมีจุดมุ่งหมายสำคัญ คือ การเพิ่มศักยภาพและขีดความสามารถในการจัดสวัสดิการชุมชนเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ให้กับสมาชิกในชุมชน ตัวอย่างเช่น การแลกเปลี่ยนองค์ความรู้และประสบการณ์ด้านการจัดสวัสดิการชุมชน การประเมินสถานการณ์ความเสี่ยงของการจัดสวัสดิการชุมชน รวมไปถึงการแบ่งปันเครื่องมือและเทคโนโลยีที่จำเป็นต่อการจัดสวัสดิการชุมชน สอดคล้องกับแนวคิดของนักศึกษาที่เห็นว่า หุ่นส่วนทางสังคมทุกภาคส่วน ควรเข้ามามีบทบาทในการสื่อสารกับภาครัฐหรือผู้ที่มีหน้าที่กำหนดนโยบายสังคมว่า การจัดสวัสดิการชุมชนเป็นหนึ่งในรูปแบบการจัดสวัสดิการทางเลือกที่มีความเข้มแข็งและสามารถยกระดับคุณภาพชีวิตให้กับสมาชิกในชุมชนได้จริง

ในทางตรงกันข้าม กลุ่มนักคิดที่นำเสนอหลักคิดทุนทางสังคมบนฐานการวิพากษ์ กลับเห็นว่าหลักคิดทุนทางสังคมบนฐานความไว้วางใจยังคงมีข้อจำกัด เรื่อง การละเลยความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ความสัมพันธ์แนวดิ่ง และความขัดแย้งที่แทรกตัวอยู่ระหว่างสมาชิกในชุมชนกับสมาชิกในชุมชน ชุมชนกับภาคีเครือข่าย รวมไปถึงชุมชนกับภาครัฐ เนื่องด้วยกลุ่มนักคิดที่เชื่อหลักคิดทุนทางสังคมบนฐานการวิพากษ์เห็นว่าสมาชิกในชุมชนบางกลุ่มที่มีความผูกพันใกล้ชิดกันอย่างแน่นแฟ้นอาจรวมตัวกันกำหนดสร้างหลักกติกาและทรัพยากรเพื่อกีดกันสมาชิกคนอื่นๆ ออกจากการเข้าถึงผลประโยชน์ด้านสวัสดิการของชุมชน หรืออาจกล่าวได้อีกนัยหนึ่งว่าสมาชิกในชุมชนที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดและเข้มแข็งจนเกินไปอาจกลายเป็นชนวนเหตุของการสืบทอดโครงสร้างหลักคิดทุนทางสังคมบนฐานการจัดการทรัพยากรร่วมแบบเดิมๆ ต่อเนื่องกันเป็นเวลานานหลายทศวรรษ ควบคู่ไปกับการกีดกันและเบียดขับสมาชิกในชุมชนคนอื่นที่ต้องการปรับปรุงแก้ไขหลักกติกาและทรัพยากรให้มีความเป็นธรรมและเป็นปัจจุบันมากขึ้น

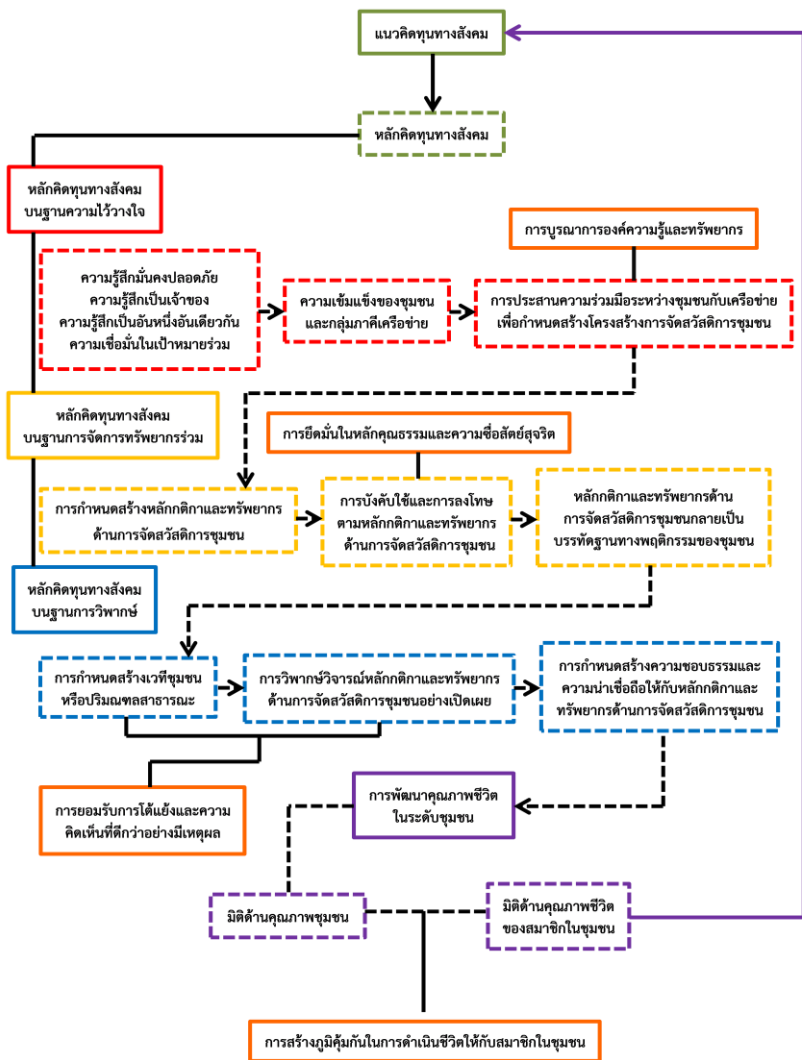
ด้วยเหตุนี้กลุ่มนักคิดที่นำเสนอหลักคิดทุนทางสังคมบนฐานการวิพากษ์ จึงเห็นว่ากลุ่มผู้นำชุมชน กลุ่มสมาชิกในชุมชน และกลุ่มภาคีเครือข่ายที่ทำงานร่วมกับชุมชนควรหันมามุ่งเน้นและให้ความสำคัญกับการสร้างเวทีชุมชนหรือ

ปริมาณทาสธารณะเพื่อแลกเปลี่ยนเหตุผลและวิพากษ์วิจารณ์หลักกติกาและ
ทรัพยากร อันเป็นผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจากหลักคิดทุนทางสังคมบนฐาน
การจัดการทรัพยากรร่วมอย่างเปิดเผยเช่นเดียวกันกับกระบวนการสังคายนา
พระไตรปิฎก สำหรับตัวอย่างที่เป็นรูปธรรม คือ การเจรจาเรื่องการแบ่งน้ำ
สาธารณะให้กันแบบตรงไปตรงมา การเจรจาเรื่องการจัดสรรทรัพยากรใหม่
เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อคนที่ไม่ได้รับโอกาสในปีที่ผ่านมา และการเจรจาเรื่องที่มี
ความละเอียดอ่อนเกี่ยวกับผลประโยชน์ผ่านเวทีชุมชนที่จัดขึ้นบริเวณศาลปู่ตา
ของหมู่บ้าน เพราะสมาชิกในชุมชนทุกคนมีความเชื่อว่าเมื่อเข้าไปในบริเวณ
พื้นที่ของศาลปู่ตาแล้วจะไปทะเลาะกันหรือใช้คำหยาบคายต่อกันไม่ได้ เนื่องจาก
การกระทำดังกล่าวอาจทำให้ผีบรรพบุรุษเกิดความไม่พอใจและบันดาลให้
ชาวบ้านได้รับความโชคร้ายตลอดปีตามความเชื่อแบบดั้งเดิม

จากหลักการและเหตุผลที่กล่าวมาในข้างต้น ทำให้ผู้ศึกษาเกิด
ความตระหนักว่า ประเด็นความท้าทายของการกำหนดสร้างกระบวนการที่ศรัทธา
ด้วยการจัดสวัสดิการชุมชนภายใต้แนวคิดทุนทางสังคมในยุคสมัยปัจจุบัน คือ
การบูรณาการหลักคิดทุนทางสังคมทั้ง 3 หลักคิด อันได้แก่ 1) หลักคิดทุนทาง
สังคมบนฐานความไว้วางใจ ที่มีความเชื่อว่าความไว้วางใจจะเข้าไปมีส่วนสำคัญ
ในการส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดการจัดสวัสดิการชุมชน 2) หลักคิดทุน
ทางสังคมบนฐานการวิพากษ์ ที่มีความเชื่อว่าการแลกเปลี่ยนเหตุผลและ
การวิพากษ์วิจารณ์ควรถูกให้ความสำคัญในกระบวนการจัดสวัสดิการชุมชน
รวมไปถึง 3) หลักคิดทุนทางสังคมบนฐานการจัดการทรัพยากรส่วนรวม ที่มี
ความเชื่อว่าการจัดการทรัพยากรส่วนรวมเป็นปัจจัยสำคัญที่เปิดโอกาสให้
สมาชิกในชุมชนทุกคนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดสร้างและธำรงรักษา
หลักกติกาและทรัพยากรด้านการจัดสวัสดิการชุมชน ซึ่งมีเนื้อหาและรายละเอียด
ดังแผนภาพต่อไปนี้

ภาพที่ 6

แสดงกระบวนการพัฒนารูปแบบการสวัสดิการชุมชนภายใต้แนวคิดทุนทางสังคมในเชิงอุดมคติ

ที่มา: การสังเคราะห์ข้อมูลของผู้ศึกษา.

จากแผนภาพกระบวนการทัศน์การจัดสวัสดิการชุมชนภายใต้แนวคิดทุนทางสังคมในเชิงอุดมคติข้างต้น สะท้อนให้เห็นว่าโครงสร้างการจัดสวัสดิการชุมชนกับแนวคิดทุนทางสังคมเป็นคู่ความสัมพันธ์ที่ไม่สามารถแยกออกจากกันได้ หรืออาจกล่าวได้อีกนัยหนึ่งว่าหลักคิดทุนทางสังคมบนฐานความไว้วางใจ หลักคิดทุนทางสังคมบนฐานการวิพากษ์ และหลักคิดทุนทางสังคมบนฐานการจัดการทรัพยากรร่วมเป็นหลักคิดรากฐานสำคัญสำหรับการกำหนดสร้างโครงสร้างการจัดสวัสดิการชุมชนที่เข้มแข็ง ขณะเดียวกันหลักคิดรากฐานดังกล่าวก็ถูกนำมาปฏิบัติผ่านกลุ่มผู้นำชุมชน กลุ่มสมาชิกในชุมชน และกลุ่มภาคีเครือข่ายที่ดำรงอยู่ภายใต้โครงสร้างการจัดสวัสดิการชุมชนเช่นกัน ด้วยเหตุนี้ผู้ศึกษาจึงสรุปได้ว่าแนวคิดทุนทางสังคมจะมีพลังอำนาจก็ต่อเมื่อถูกนำไปใช้ในการขับเคลื่อนโครงสร้างการจัดสวัสดิการชุมชน เช่นเดียวกันกับโครงสร้างการจัดสวัสดิการชุมชนที่จะมีความเข้มแข็งและประสิทธิภาพก็ต่อเมื่อมีแนวคิดทุนทางสังคมเป็นแนวคิดพื้นฐาน

ทั้งนี้ผู้ศึกษาเห็นว่า หลักคิดทุนทางสังคมบนฐานความไว้วางใจ ที่มีความหมายครอบคลุมถึงการกำหนดสร้างความรู้สึกร่วมกันคงปลอดภัย ความรู้สึกเป็นเจ้าของ ความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และความเชื่อมั่นในเป้าหมายร่วมของชุมชนจะเข้าไปมีส่วนสำคัญต่อการก่อร่างสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนและกลุ่มภาคีเครือข่าย ซึ่งถือได้ว่าเป็นปัจจัยสำคัญที่นำไปสู่การบูรณาการองค์ความรู้และทรัพยากรเพื่อกำหนดสร้างโครงสร้างการจัดสวัสดิการชุมชน

ภายหลังจากการสร้างโครงสร้างการจัดสวัสดิการชุมชนได้สำเร็จ ชุมชนและกลุ่มภาคีเครือข่ายจำเป็นต้องนำหลักคิดทุนทางสังคมบนฐานการจัดการทรัพยากรร่วมมาประยุกต์ใช้สำหรับการกำหนดสร้างหลักกติกาและทรัพยากรด้านการจัดสวัสดิการชุมชน เพื่อนำมาใช้เป็นช่องทางในการเข้าถึงสวัสดิการด้านต่างๆ ของสมาชิกในชุมชน ทั้งนี้ผู้ศึกษาอนุมานว่าผู้นำชุมชน สมาชิกในชุมชน และกลุ่มภาคีเครือข่ายที่คลุกคลีอยู่กับชุมชนมาอย่างยาวนานย่อมมีองค์ความรู้และประสบการณ์เกี่ยวกับบริบทของชุมชนเป็นอย่างดี ด้วย

เหตุนี้พวกเขาจึงมีแนวโน้มที่จะสามารถร่างหลักกติกาและทรัพยากรอันเป็นที่ยอมรับและปฏิบัติตามด้วยความเต็มใจและความซื่อสัตย์สุจริตได้ อย่างไรก็ตามการบังคับใช้และการลงโทษตามหลักกติกาและทรัพยากรด้านการจัดสวัสดิการชุมชนยังคงเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้หลักกติกาและทรัพยากรด้านการจัดสวัสดิการชุมชนกลายเป็นบรรทัดฐานทางพฤติกรรมของชุมชน

ในท้ายที่สุด ผู้ศึกษาเห็นว่าหลักกติกาและทรัพยากรด้านการจัดสวัสดิการชุมชนควรถูกขับเคลื่อนด้วยหลักคิดทุนทางสังคมบนฐานการวิพากษ์หรืออาจกล่าวได้อีกนัยหนึ่งว่ากลุ่มผู้นำชุมชน กลุ่มสมาชิกในชุมชน และกลุ่มภาคีเครือข่ายควรมุ่งเน้นและให้ความสำคัญกับการกำหนดสร้างเวทีชุมชนหรือปริมนทลสาธารณะ เพื่อเปิดโอกาสให้กลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกกลุ่มออกมาแสดงความคิดเห็น ความต้องการ ครอบคลุมไปถึงการวิพากษ์วิจารณ์หลักกติกาและทรัพยากรด้านการจัดสวัสดิการชุมชนอย่างเปิดเผยบนพื้นฐานของการยอมรับความคิดเห็นที่ดีกว่าอย่างมีเหตุผลและความเท่าเทียมกัน

ผู้ศึกษาเห็นว่า การปรับปรุงแก้ไขและพัฒนาหลักกติกาและทรัพยากรด้านการจัดสวัสดิการชุมชนควรเปิดกว้างต่อการรับรู้ของกลุ่มผลประโยชน์ทุกกลุ่มในชุมชน เนื่องด้วยการเปิดกว้างเกี่ยวกับประเด็น เรื่อง หลักกติกาและทรัพยากรด้านการจัดสวัสดิการชุมชนจะกลายเป็นช่องทางที่สำคัญสำหรับการกำหนดสร้างความชอบธรรมและความน่าเชื่อถือให้กับหลักกติกาและทรัพยากรด้านการจัดสวัสดิการชุมชน ทั้งนี้ความชอบธรรมและความน่าเชื่อถือของหลักกติกาและทรัพยากรด้านการจัดสวัสดิการชุมชนดังกล่าว จะกลายเป็นเส้นทางเดินหลักที่นำพาชุมชนไปสู่เป้าหมายด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิตในระดับชุมชน คือ การพัฒนาคุณภาพของบริบทแวดล้อมในชุมชนควบคู่ไปกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้กับสมาชิกในชุมชน ซึ่งถือได้ว่าเป็นหนึ่งในวิถีการสร้างหลักประกันและภูมิคุ้มกันในการดำเนินชีวิตให้กับสมาชิกในชุมชน

เอกสารอ้างอิง

- กมลทิพย์ คงประเสริฐอมร. (2548). *กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อการพัฒนา*
ป่าชายเลนอย่างยั่งยืน: กรณีศึกษาตำบลบางขุนไทร อำเภอบ้านแหลม
จังหวัดเพชรบุรี. ปริญญาานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต,
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. กรุงเทพฯ.
- กรมการพัฒนาชุมชน. (2555). *คู่มือการดำเนินงานโครงการหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง*
ต้นแบบ. กรุงเทพฯ: บริษัท เท็กซ์ แอนด์ เจอร์นัล พับลิเคชั่น จำกัด.
- กิตติพัฒน์ นนทปัทมะดุลย์. (2550). *ทฤษฎีวิพากษ์ในนโยบายและการวางแผนสังคม.*
ปทุมธานี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- โกวิทย์ พวงงาม. (2553). *การจัดการตนเองของชุมชนและท้องถิ่น. กรุงเทพฯ:*
บพิธการพิมพ์.
- จุไรพร จิตพิทักษ์. (2559). 7 รูปแบบองค์กรสวัสดิการชุมชน ผู้สร้างสรรค์ความมั่นคง
ตามแนวคิดของศาสตราจารย์ ดร. ป๋วย อึ๊งภากรณ์ “คุณภาพชีวิต ปฏิทิน
แห่งความหวังจากครรภ์มารดาถึงเชิงตะกอน”. กรุงเทพฯ: สถาบันพัฒนา
องค์กรชุมชน (องค์กรมหาชน).
- ชล บุนนาค. (2554). *แนวคิดว่าด้วยการจัดการทรัพยากรร่วม: ประสบการณ์จาก*
ต่างประเทศและแนวคิดในประเทศไทย. กรุงเทพฯ: คณะกรรมการ
สมัชชาปฏิรูป.
- ชล บุนนาค. (2561). ยังมีความหมาย: แนวคิดเรื่องชุมชนของ Elinor Ostrom กับ
เศรษฐกิจในศตวรรษที่ 21. เอกสารประกอบการบรรยายในหัวข้อ ยังมี
ความหมาย: แนวคิดเรื่องชุมชนของ Elinor Ostrom กับเศรษฐกิจในศตวรรษ
ที่ 21, 8 ตุลาคม 2561 ณ คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ท่าพระจันทร์. กรุงเทพฯ: คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ไทยรัฐออนไลน์. (2559). *ชนสำนวนยกยอกออมทรัพย์คลองเปียบะ 240 ล้าน-43*
ผู้ต้องหา ส่งอัยการนาทวี, 30 กันยายน 2565. สืบค้นจาก
<https://www.thairath.co.th/news/local/south/652629>.

- ชร ปิติตล. (2557). *แนวคิดเรื่องชุมชนนิยมกับการสร้างเสริมเสริมภาพ*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสาธารณสุขแห่งชาติ.
- ผู้จัดการออนไลน์. (2558). จ.สงขลา สังกัดกรรมการฟื้นฟู “กลุ่มออมทรัพย์คลองเปี้ยะ” สถาบันการเงินชาวบ้านชื่อดังที่เคยถูกเชิดให้เป็นต้นแบบ ก่อนระบอบทักษิณลอบไปทำนโยบายกองทุนหมู่บ้าน หลังถูกคนในยักยอกเงินไปถึง 76 ล้านบาท จนปัญหาบานปลายสมาชิกเบิกถอนเงินไม่ได้ เคยมีการขอเรียนและแจ้งข้อมูล ถึงขั้นส่งเรื่องให้ DSI, 30 กันยายน 2565. สืบค้นจาก <https://mgronline.com/south/detail/9580000132732>.
- ระพีพรรณ คำหอม. (2551). *รายงานศึกษาการสังเคราะห์องค์ความรู้การพัฒนา รูปแบบการบูรณาการเครือข่ายกองทุนสวัสดิการชุมชนระดับอำเภอ 12 พื้นที่*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เทพปัญญาวิสัย.
- ระพีพรรณ คำหอม. (2557). *สวัสดิการสังคมกับสังคมไทย*. กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัดสามลดา.
- รัฐภา ยรรยงเกษมสุข. (2556). มโนทัศน์ชนชั้นและทุนของปีแอร์บูร์ดิเออ. *วารสารเศรษฐศาสตร์การเมืองบูรพา*, 2(1), 29-44.
- วัลลภ สุขสวัสดิ์. (2557). แนวคิดทุนทางสังคมของโรเบิร์ต ดี พัตนัม และข้อท้าทาย. *วารสารครินครินทรวโรฒวิจัยและพัฒนาสาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*, 6(11), 281-298.
- สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน. (2552). *คู่มือการดำเนินงานโครงการสนับสนุนการจัดสวัสดิการชุมชน*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แอ๊ปป่า ฟรินดิง กรู๊ป จำกัด.
- สิริยา รัตนช่วย. (2560). การพัฒนาชุมชนท้องถิ่นภายใต้พลวัตโลกยุคใหม่. *วารสารการเมืองการปกครอง*, 7(1), 72-87.
- สุรางครัตน์ จำเริญพล. (2555). สาระสำคัญจาก Robert D. Putnam Democracy and Social Capital: What's the Connection?. *วารสารวิจัยสังคม*, 35(1), 1-21.

- แสน กิรตินวพันธ์ และ สิริยา รัตนช่วย. (2562). กลไกการสร้างความเข้มแข็ง
สวัสดิการชุมชนเมือง กรณีศึกษา ชุมชนชาวไทยเกาะกลาง ชุมชนชาวจีน
ไบ๊เบ๊ ชุมชนคริสต์ก๊วยจิ้น และชุมชนมุสลิมมัสยิดกามาลุลอิสลาม
กรุงเทพมหานคร. *วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์*. 7(5), 1253-1268.
- อภิรดี วงศ์ศิริ. (2561). ทูตทางสังคมภายนอกชุมชน: การมีส่วนร่วมของประชาชน
กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น. *วารสารมนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์*. 3(35),
152-175.
- อานันท์ กาญจนพันธุ์. (2559). *ทูตทางสังคมกับการพัฒนาเมือง*. นนทบุรี: มูลนิธิ
สถาบันสร้างสรรค์ปัญญาสาธารณะ.
- Bourdieu, P. (1986). *The Forms of Capital* pp. 241-258 in *Handbook of
Theory and Research for the Sociology of Education*, edited by
J. G. Richardson. New York: Greenwood Press.
- Bourdieu, P. (1997). *The Forms of Capital* in Halsey, A.H., H. Lauder, P.
Brown and A.S. Wells (eds). *Education: Culture, Economy,
Society*. Oxford: Oxford University Press.
- Coleman, J. (1988). Social Capital in the Creation of Human Capital.
The American Journal of Sociology, 94, 95-120.
- Ostrom, E. (1990). *Governing the Commons: The Evolution of Institutions
for Collective Action*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ostrom, E. (2010). Beyond Markets and States: Polycentric Governance of
Complex Economic Systems. *American Economic Review*,
100(3), 641-672.
- Putnam, R. D. (1993). *Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern
Italy*. Princeton: Princeton University Press.
- Putnam, R. D. (2000). *Bowling Alone: The Collapse and Revival of
American Community*. New York: Simon & Schuster.